

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та
інформаційних технологій
Кафедра географії, туризму та спорту**

Освітньо-професійна програма:
Середня освіта (Географія)
зі спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра

**«Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області:
сучасний стан, проблеми та перспективи використання,
вивчення у шкільній географії»**

студентки Лимаренко Наталії
Володимирівни

Науковий керівник: Барановська Ольга
Віталіївна, канд. геогр. наук, доцент

Рецензенти:
Афоніна Олена Олексіївна, канд. геогр.
наук, доцент
Безпала Ольга Василівна, канд. геогр. наук,
ст. викл. кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
ВП НУБіП України
"Ніжинський агротехнічний інститут"

Допущено до захисту _____
Завідувач кафедри географії, туризму та спорту,
доцент Остапчук Валентина Володимирівна

АНОТАЦІЯ

Лимаренко Н. В. «Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області: сучасний стан, проблеми та перспективи використання, вивчення у шкільній географії». Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності Середня освіта (Географія) Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, 2023 рік. Кваліфікаційна робота складається з 4 розділів. Загальний обсяг роботи становить 79 с., у тому числі 5 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел – 7 сторінок.

Об'єкт дослідження – рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області.

У роботі здійснено комплексний аналіз сучасного стану рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпатської області з урахуванням їх потенціалу, проблем, а також перспектив використання та вивчення у шкільній географії.

У роботі запропоновано використання результатів дослідження у шкільному навчанні географії, що може допомогти учням краще розуміти взаємозв'язок між природним середовищем та розвитком туризму.

Ключові слова: рекреація, організація туристичної діяльності, туристичний ресурс, географія, перспективи, потенціал,

ABSTRACT

Limarenko N.V, 'Recreational and tourist resources of Zakarpattia region: current state, problems and prospects of use, study in school geography', thesis for the Master's degree in the specialty secondary education Geography NizhynMykola Gogol State University, Nizhyn, year 2023. Thesis (diploma) consists of 4 sections. Total length of the thesis is 79 pages, including 5 tables, 8 figures, references – 7 pages.

The object of the study is the recreational and tourist resources of the Transcarpathian region.

In the work, a comprehensive analysis of the current state of recreational and tourist resources of the Transcarpathian region is carried out, taking into account their potential, problems, as well as prospects for use and study in school geography.

The paper proposes the use of research results in school geography education, which can help students better understand the relationship between the natural environment and the development of tourism.

Key words: recreation, organization of tourist activity, tourist resource, geography, prospects, potential,

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ	11
1.1. Аспекти наукових підходів до визначення туристичних ресурсів та їх класифікації	11
1.2. Основи методичних підходів до визначення сучасного стану рекреаційних ресурсів	15
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2	
ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ТА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	22
2.1. Природні рекреаційні ресурси	22
2.1.1. Рельєф як рекреаційний ресурс	22
2.1.2. Кліматичні ресурси	24
2.1.3. Водні та бальнеологічні ресурси	27
2.1.4. Біотичні ресурси.....	36
2.2. Природно-антропогенні рекреаційно-туристичні	39
2.3. Антропогенні рекреаційні туристичні ресурси	45
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3	
СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	50
3.1. Сучасний стан туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області	50
3.2. Проблеми використання туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області	55
3.3. Перспективи використання туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області	59
Висновки до розділу 3	61
РОЗДІЛ 4	
ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ГЕОГРАФІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	63
Висновки до розділу 4	68
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Туризм є надзвичайно динамічною та перспективною галуззю людської діяльності, що визначається своєю багатогранністю та важливістю в сучасному світі. Це важлива складова економік багатьох країн, яка пропонує можливості змістовного відпочинку для мільйонів людей, виступає як вид спорту і важливий напрямок позашкільної освіти. Сучасний туризм охоплює широкий спектр послуг, включаючи санаторно-курортні заклади, будинки відпочинку, пансіонати, готелі у містах та туристичних центрах. Триває інтенсивне будівництво туристичних комплексів, мотелів, кемпінгів, розвивається туристичне та екскурсійне обслуговування. Цей розвиток свідчить про постійний ріст попиту на туристичні послуги та активне зацікавлення як національних, так і міжнародних подорожуючих у відкритті нових місць, культур та переживань. Такий туристичний бум сприяє не лише економічному зростанню країн, але й збагаченню культурного обміну та розширенню горизонтів освіти.

Україна володіє великим природним потенціалом для розвитку сфери курортів та відпочинку, що створює сприятливі умови для включення її до переліку країн, що досягли значного прогресу у цьому напрямку. Курортно-рекреаційний комплекс має важливе значення для економіки України з декількох ключових причин. По-перше, це сфера, де відбувається швидкий обіг капіталу при невеликих витратах на його вкладення. По-друге, вона виступає ефективним інструментом для оздоровлення населення та модернізації інфраструктури. По-третє, розвиток цієї галузі відкриває перспективи для створення нових робочих місць як на державному, так і на регіональному рівнях.

Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області визначаються своєрідністю природного ландшафту, історичною спадщиною та культурними традиціями, які спільно творять унікальний образ цього куточка

України. Сучасний стан та потенціал рекреаційно-туристичних ресурсів області є об'єктом поглибленого вивчення, зокрема, у шкільній географії. Закарпатська область, розташована на заході України, відзначається різноманітністю природних умов: від гірських вершин до живописних долин річок. Важливо враховувати, що цей регіон не лише володіє природною красою, але і має багатий культурний спадок, що створює сприятливі умови для розвитку туризму та рекреації. Проте, разом із зростанням інтересу до рекреаційно-туристичних можливостей Закарпаття, виникають і проблеми їхнього раціонального використання та збереження. Існують аспекти, які потребують уваги та наукового аналізу для розробки ефективних стратегій управління цими ресурсами.

Використання аналізу рекреаційно-туристичних можливостей Закарпаття в шкільній географії може стимулювати зацікавленість учнів у вивченні природних та культурних аспектів їхнього рідного краю, а також сприяти розвитку екологічної та географічної свідомості молодого покоління. У цьому контексті аналіз поточного стану, ідентифікація проблем та розгляд перспектив використання рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпаття стають актуальними завданнями для науковців, педагогів та учнівської аудиторії.

Об'єкт дослідження – рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області.

Предмет дослідження – сучасний стан, проблеми та перспективи використання рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпаття, вивчення у шкільній географії.

Питання про розвиток курортно-рекреаційної галузі в Закарпатському регіоні детально розглядаються в працях А. Байцар [2], П.Гаман [10], А.Гренджі [14], Л.Киртич О. Мілашовська [36], О.Молнар [38], В. Папп [47] та інших.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз сучасного стану рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпатської області з урахуванням

їхнього потенціалу, проблем, а також перспектив використання та вивчення у шкільній географії.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- визначити аспекти наукових підходів до визначення туристичних ресурсів та їх класифікації;
- окреслити основи методичних підходів до визначення сучасного стану рекреаційних ресурсів;
- дослідити природно-ресурсний та рекреаційно-туристичний потенціал, проблеми та перспективи використання рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпатської області;
- надати рекомендації з використання матеріалів магістерської роботи при викладанні географії та організації туристичної діяльності.

Обґрунтування гіпотези дослідження. Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що аналіз сучасного стану рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпаття, виявлення і вирішення існуючих проблем, а також вивчення перспектив їх використання в шкільній географії сприятиме розширенню знань учнів про географічні особливості регіону, вихованню екологічної свідомості та формуванню навичок туристичної культури. Це дослідження може відкрити нові можливості для оптимізації викладання географії в школах, покращити сприйняття школярами власної країни та викликати інтерес до збереження та використання природних ресурсів регіону.

Методи дослідження та джерельна база. У процесі дослідження використовувалися основні загальнонаукові та спеціальні підходи й методи дослідження:

- системно-структурний підхід використовувався для аналізу взаємозв'язків та внутрішньої структури рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпаття. Цей підхід дозволив врахувати взаємодію природних, екологічних, економічних та соціокультурних аспектів;

- історичний підхід використовувався для вивчення розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів у Закарпатті з плином часу. Це дозволило визначити зміни та тенденції використання ресурсів протягом історичного періоду;
- аналітичний підхід використовувався для глибокого розгляду проблем, тенденцій та перспектив розвитку рекреаційно-туристичної сфери Закарпаття.

Джерельна база дослідження включала в себе офіційні статистичні дані державної служби статистики України, картографічні матеріали, наукові праці в галузі географії та туризму, а також інформацію з публікацій та звітів регіональних туристичних організацій. Важливу роль відігравали також нормативно-законодавчі документи та звіти органів управління туризмом та рекреацією.

Наукова новизна отриманих результатів. У нашому дослідженні «Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області: сучасний стан, проблеми та перспективи використання, вивчення у шкільній географії» отримані результати мають наукову новизну, що полягає у впровадженні і поглибленні підходів до вивчення та аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів в конкретному географічному контексті. Наше дослідження вирізняється тим, що ми провели аналіз рекреаційно-туристичних ресурсів, зосереджуючись на їхніх регіональних особливостях у Закарпатській області. Це дозволило виявити унікальні аспекти, які визначають привабливість даного регіону для туристів.

У роботі:

- систематизовано перспективи розвитку та ідентифіковано проблеми, що виникають в рекреаційно-туристичних ресурсах Закарпатської області;
- удосконалено методичні підходи до аналізу галузевих змін.

Удосконалено:

- методологічні засади оцінки та аналізу чинників, які впливають на трансформаційні процеси в рекреаційно-туристичних ресурсах. Це дозволяє більш точно визначити ключові фактори, що формують сучасний стан галузі.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Отримані концептуальні положення роботи розширюють теоретичний базис дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів, враховуючи специфіку Закарпатської області. Це важливо для подальших наукових досліджень у галузі географії та туризму. Розроблені та застосовані методичні підходи до аналізу дозволяють поглиблено вивчати стан, проблеми та перспективи рекреаційно-туристичних ресурсів у шкільній географії. Практичні результати дослідження можуть бути використані на локальному та місцевому рівнях для розробки програм і стратегій розвитку туризму та рекреації, спрямованих на покращення інфраструктури та залучення туристів. Також теоретико-методологічні узагальнення та результати оцінки можуть стати основою для вдосконалення навчальних курсів. Отже, отримані результати відкривають нові можливості для подальших досліджень у галузі туризму та рекреації, а також служать практичною основою для впровадження поліпшень у розвиток даного сегмента Закарпатської області.

Особистий внесок автора. Автор визначив основні напрямки дослідження та розробив концепцію, що враховує унікальні аспекти рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпатської області, автор провів аналіз отриманих результатів, сформулював висновки та рекомендації на основі власного критичного підходу до отриманої інформації. В роботі відображено особистий науковий підхід та власне бачення автора щодо проблем, пов'язаних з рекреаційно-туристичними ресурсами, що надає унікальність дослідженню.

Апробація результатів роботи. Основні положення й результати магістерського дослідження обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю студентів, аспірантів і

молодих учених «Крок у науку: дослідження у галузі природничо-математичних дисциплін та методик їх навчання» (7 грудня 2023 року, м. Чернігів).

Публікації. За результатами проведеного кваліфікаційного дослідження опубліковано двоє тез, зокрема:

1. Лимаренко Н. В. Барановська О. В. Методичні аспекти навчання природничо-математичних дисциплін, біології та здоров'я людини // Крок у науку: дослідження у галузі природничо-математичних дисциплін та методик їх навчання : Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю студентів, аспірантів і молодих учених (7 грудня 2023 р., м. Чернігів). Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. С. 107.

2. Лимаренко Н. В. Стан і перспективи сучасного туризму // Стан і перспективи сучасного туризму : матеріали ІХ Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених (м. Суми, 29 – 30 листопада 2023 року). Суми: ФОП Цьома С. П., 2023 р. С. 30-33.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Аспекти наукових підходів до визначення туристичних ресурсів та їх класифікації

Багато фахівців і науковців вже давно відмовилися від традиційних підходів у науковому розумінні туристичних ресурсів. Наприклад, В. Гобела стверджує, що природні елементи та культурно-історичні ресурси та комплекси «початково виступають як умови рекреаційної діяльності; як природні об'єкти вони існують і до рекреаційного господарства. Згодом, внаслідок розвитку та зміни структури суспільних потреб та виникнення рекреаційного попиту після витрат на їх вивчення, оцінку та підготовку до експлуатації, вони переходять у категорію рекреаційних ресурсів. Культурно-історичні об'єкти, які є продуктом праці попередніх поколінь, в цьому контексті виступають як предмет праці для туристичних послуг пізнавального характеру» [8, с. 81].

Термін «рекреаційні ресурси» є ширшим поняттям у порівнянні з терміном «туристські ресурси». Зміст визначення «туристські ресурси» якісно змінився в останні роки.

Рекреаційні ресурси, з іншого боку, визначаються як ресурси, спрямовані на організацію рекреаційної діяльності. Ці ресурси включають природні, трудові, культурно-історичні, фінансові, матеріально-технічні та ресурси управління [32, с.71]. Характеристика рекреаційних ресурсів охоплює дані про якість природних умов, площу або обсяг, на які ці якості поширюються, і тривалість періоду, протягом якого виражені якості проявляють свою дію. Такі ресурси призначені для відновлення життєвих сил людини. Ігри, розваги та інші засоби, які використовуються для відновлення

фізичних та розумових сил, можуть бути визнані як ресурси рекреології. Навіть невеличкий відпочинковий куточок в навчальному закладі або на підприємстві може бути таким ресурсом [24, с.68].

Авторка О. Любіцева вважає, що туристські ресурси визначаються як артефакти з комфортними властивостями та споживчою вартістю для рекреаційної діяльності. Зазначається, що ці ресурси є якісно обмеженими та диференційованими, функціонуючи як економічне благо, товар, що потребує значних витрат на відтворення [34, с. 47].

Пропонується розглядати туристські ресурси, в першу чергу, з економічної точки зору, а потім вже з соціальної. Головне завдання для структур регіонального управління полягає в отриманні економічної ефективності від туристичної діяльності в регіоні. З цього випливає необхідність оптимізації досліджень інфраструктури, промисловості, туристських ресурсів та самої системи управління туристичним регіоном. У цьому контексті об'єктом управління мають стати передусім ресурси, що приносять економічний ефект та сприяють формуванню туристичних потоків [38, с.24].

Особливості підходів до концепції «туристські ресурси» виявляються при розгляді їх складу та структури, взаємозв'язку елементів і віднесення до конкретної території (територіальна «прив'язка»). Розглянемо це більш детально. Щодо визначення складу та структури туристських ресурсів, існують два основних підходи. Перший ґрунтується на виділенні двох груп факторів – «природа + соціокультура». При цьому фактори соціокультури включають в себе різні аспекти, такі як культурні, культурно-історичні, культурно-пізнавальні, соціокультурні, історичні, археологічні та інші об'єкти [41, с. 84].

Отже, поняття «туристські ресурси» регіону можна описати як «загальну сукупність природних, соціокультурних та інфраструктурних об'єктів і явищ туристичного регіону, які є необхідними та використовуються для задоволення потреб населення в сфері туризму». З

цього визначення видно, що туристичні ресурси можна класифікувати за різними ознаками. У наукових джерелах існує багато різних класифікацій туристичних ресурсів [27; 53; 65; 67].

Наприклад, колектив авторів під редакцією І. Туболец визначає класифікацію туристичних ресурсів за трьома основами:

- за рівнем використання туристами: безпосередні (історико-культурні, природні ресурси, що використовуються самими туристами) та непрямі (соціально-економічні);
- за типом об'єктів: курортологічні об'єкти, загальнооздоровчі та рекреаційні об'єкти, духовно-культурні об'єкти;
- з функціональної точки зору: оздоровчі, пізнавальні та спортивні.

При цьому вони визначають, що «критеріями включення тих чи інших елементів до складу туристичних ресурсів будуть як технічна можливість, так і економічна доцільність їх використання і рівень дослідження» [26, с. 54].

Інший підхід до класифікації туристичних ресурсів представлений в роботі В. Кравців, який визначає їх трьома основними групами:

- природні (водні ресурси, клімат, рельєф, мінеральні джерела та лікувальні грязі, печери, тваринний та рослинний світ, природні пам'ятки та заповідники, унікальні природні об'єкти, мальовничі ландшафти та ін.);
- соціально-економічні (транспортна доступність території, економіко-географічне становище, рівень обслуговування населення, трудові ресурси, рівень економічного розвитку, особливості населення, рівень розвитку транспортної мережі);
- культурно-історичні (виставки, музеї, театри, історичні, археологічні, архітектурні пам'ятки, фольклор, етнографічні особливості тощо.) [32, с.58].

Авторка О. Любіцева визначає комплексні туристичні ресурси (ресурси природно-територіальних туристичних установ) як природно-континентальні

та природно-аквальні, які містять природні (заповідники, долини річок), природно-антропогенні (парки, сквери, лісопарки, національні парки) та унікальні [34, с.47].

М. Лаврук у своїй класифікації туристичних ресурсів вводить три групи:

- класифікація за складом (за утворюючими факторами та елементами, функціональною придатністю),
- класифікація за оціночними параметрами якості туристичних ресурсів і
- класифікація за характеристиками, що не пов'язані з оціночними (якісними) показниками туристичних ресурсів [35, с.47].

Отже, аналізуючи різні класифікації туристичних ресурсів, можна прийти до висновку, що дослідники у галузі туризму часто ставлять перед собою завдання систематизації видів тварин та типів ресурсів, іноді не надаючи чітких підстав для класифікації. З усіх розглянутих класифікацій, на наш погляд, найбільш повною є класифікація туристичних ресурсів М. Лаврук. Однак навіть ця класифікація вимагає коригувань, оскільки вона не враховує людські та інформаційні ресурси, які мають свої власні особливості і є важливими для включення до туристичних ресурсів як для організованого, так і для самостійного туризму. Більше того, класифікація М. Лаврук не враховує загальних ознак регіональних ресурсів, таких як можливість відновлення, швидкість вичерпання та інші важливі аспекти [35, с.74].

Таким чином, дослідження вказує на те, що для повноцінного розуміння туристичного потенціалу регіону необхідно враховувати різноманітні аспекти, такі як рівень використання, типи об'єктів та функціональні аспекти. Наведені у розділі наукові підходи та класифікації слугують важливим інструментом для дослідників, географів та практиків у галузі туризму для систематизації та розуміння різноманітності туристичних ресурсів. Розкриття критеріїв включення елементів до складу туристичних ресурсів враховує технічну можливість, економічну доцільність

використання та рівень дослідження, що робить цей підхід не лише теоретично зваженим, але й практично застосовним.

Отже, наукові підходи визначення туристичних ресурсів та їх класифікації становлять основу для раціонального управління та розвитку туристичних напрямків, сприяючи якісному використанню та збереженню природних та культурних ресурсів для туристичних цілей.

1.2. Основи методичних підходів до визначення сучасного стану рекреаційних ресурсів

Методичні підходи до визначення сучасного стану рекреаційних ресурсів представляють собою комплекс систематизованих методів та практик, спрямованих на об'єктивне оцінювання та аналіз поточного стану природних та культурних ресурсів, що використовуються для відпочинку та рекреації. Один із ключових методологічних підходів полягає у географічному вивченні регіону, охопленого рекреаційними ресурсами. Цей підхід включає картографічний аналіз, визначення природних особливостей, а також локації культурних та історичних об'єктів, які можуть бути привабливими для туристів та відпочиваючих [32, с. 74].

Ще однією важливою складовою є соціологічні дослідження, що враховують інтереси та вподобання потенційних користувачів рекреаційних зон. Опитування, фокус-групи та інші методи збору даних допомагають зрозуміти, які рекреаційні можливості є найбільш популярними та справжньо важливими для громадськості. Природно-ресурсний підхід передбачає вивчення екологічного стану рекреаційних зон, виявлення різноманіття флори та фауни, а також оцінку екосистем для забезпечення сталого та екологічно безпечного використання ресурсів.

Застосування цих методичних підходів сприяє комплексному аналізу та обґрунтуванню стратегій управління рекреаційними ресурсами, сприяючи їх

раціональному використанню та збереженню для майбутніх поколінь [59, с. 47].

Сьогодні у географії туризму існує три основних типи оцінки туристично-рекреаційного потенціалу:

- медико-біологічна,
- психолого-естетична,
- технологічна.

Медико-біологічна оцінка – найбільш розроблені підходи щодо оцінки комфортності погодно-кліматичних умов місцевості.

Психолого-естетична оцінка туристських ресурсів полягає в уявленні у тому, що естетичне сприйняття природного ландшафту чи його компонентів викликає певні емоції. На відміну від медико-біологічної оцінки, цей тип оцінки відрізняється досить складною методикою, заснованою на уявленнях ландшафтних архітекторів. При цьому незаперечний той факт, що естетичне сприйняття індивідуальне і виражає належність людини до певної культури [64, с. 200]. *Технологічна оцінка* містить питання технології використання природних та культурно-історичних ресурсів для рекреації та туризму. Одним із аспектів оцінки є виявлення придатності ресурсів для організації різних видів туризму.

Іншим є можливість інженерно-будівельного освоєння території для створення рекреаційних установ. Нині для оцінки природно-ресурсного потенціалу використовують якісну та бальну форми оцінок. Якісна оцінка дозволяє обґрунтувати оцінні ознаки після аналізу походження та структури територіальних комплексів. Бальна оцінка дає можливість зіставлення оціночних ознак.

При дослідженні компонентів природно-рекреаційного потенціалу використовують три- та п'ятибальні системи оцінки, оскільки вони дозволяють отримати комплексну характеристику території, що включає ландшафтні, біокліматичні та екологічні оцінки. Розробляються також

економічні методи оцінки природних ресурсів, такі як метод рентних оцінок та оцінка витрат освоєння [57, с.58].

Однак, їх досить складно застосовувати до природних рекреаційних ресурсів, тому ці ресурси не оцінюються по кінцевій продукції. Культурно-історичні рекреаційні ресурси представлені різними поєднаннями об'єктів матеріальної та духовної культури: пам'ятками історії та архітектури, народними промислами та ремеслами, музеями, театрами.

Культурно-історичний потенціал охоплює все соціокультурне середовище з традиціями та звичаями, особливостями побуту та господарства. До складу культурних комплексів також входять природні компоненти:

- міські парки та сквери, зелені насадження на вулицях та у дворах;
- сільський окультурений ландшафт – присадибні ділянки;
- рукотворні ландшафтні парки та сади у старовинних садибах та монастирях.

Найпоширенішими формами включення культурно-історичних ресурсів у систему рекреаційного туристичного обслуговування є організація музеїв та складання екскурсійно-історичних маршрутів. Відповідно до підходу, висловленого Н.Фоменко, необхідно виявити каркасні елементи культурно-історичної спадщини та оцінити їхню потенційно-функціональну роль у сфері розвитку регіональної туристично-рекреаційної системи [62, с.68].

Оцінка культурних об'єктів для рекреаційних цілей проводиться розподілом їх за місцем у світовій та вітчизняній культурі. Окрім переліку визначних пам'яток необхідно оцінити технічні можливості огляду та час, який для цього знадобиться. Важливими характеристиками культурних комплексів, як і для природних, є стійкість до рекреаційних навантажень і відповідність ціннісним критеріям, сформованим у населення.

Окрім підходів до оцінки природної та культурно-історичної складових, на наш погляд, необхідний докладний розгляд соціально-

економічних факторів, які є базовою основою розвитку туризму на тій чи іншій території.

До економіко-географічних факторів належать:

- вигідність економіко-географічного становища щодо туристських ринків;
- рівень соціально-економічного розвитку приймаючої країни, що впливає рівень цін на ресурси, послуги засобів розміщення, громадського харчування, транспорту, екскурсійні послуги;
- наявність кваліфікованих кадрів у промисловості туризму.

Економічна основа туризму дуже важлива, оскільки вона визначає якість відпочинку. Зростання доходів населення призводить до збільшення туристських потоків. Добре розвинена економіка дає можливість інвестувати кошти в індустрію гостинності, удосконалювати туристичну інфраструктуру, підвищувати якість туристичного сервісу [65, с. 345].

Виходячи з особливостей наявних туристських ресурсів та досліджень маркетологів:

- визначаються оптимальні варіанти розміщення територіальних туристичних комплексів;
- виявляються базові туристичні підприємства;
- оцінюється рекреаційна ємність цих територій та підраховується обсяг капітальних вкладень, потрібних для їх створення та розвитку.

Провівши аналіз існуючих підходів до оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, ми вважаємо, що для комплексної оцінки природно-рекреаційних, культурно-історичних та соціально-економічних ресурсів території доцільно використати такі показники:

1. Для оцінки природно-рекреаційного потенціалу: показники туристично-рекреаційного потенціалу рельєфу, показники рекреаційного оцінювання кліматичного компонента, показники туристично-рекреаційної цінності водних ресурсів, показники туристично-рекреаційного потенціалу

рослинного покриву та тваринного світу, та рибальських угідь, наявність та площа природних парків, заказників, заповідників, пам'яток природи, дендрологічних парків та ботанічних садів.

2. Для оцінки культурно-історичного потенціалу:

- наявність об'єктів культурно-історичної спадщини, внесених до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;
- кількість музеїв, музеїв-заповідників, будинків музеїв різного статусу (державних, муніципальних, відомчих, приватних);
- кількість об'єктів показу, де проводяться екскурсії;
- кількість об'єктів етнокультури;
- кількість традиційних народних промислів, представлених як об'єкти туристичного показу та використовуваних для проведення культурних заходів;
- кількість науково-виробничих об'єктів у регіоні, що є об'єктами туристичного показу;
- кількість проведених культурно-масових, культурно-історичних, спортивних та видовищних заходів міжнародного, регіонального та місцевого рівня;
- кількість щорічно проведених туристичних зльотів (змагань) міжнародного, регіонального та місцевого рівня;
- кількість заходів ділового характеру міжнародного, регіонального та місцевого рівня.

3. Для оцінки соціально-економічного потенціалу:

- показники туристично-рекреаційної привабливості бази розміщення,
- показники туристично-рекреаційної привабливості санаторно-курортної сфери та відпочинку,
- показники туристично-рекреаційної привабливості транспортної індустрії,

- показники туристично-рекреаційної привабливості сфери громадського харчування,
- показники турагентської та туроператорської діяльності,
- показники туристично-рекреаційної привабливості послуг екскурсоводів та гідів,
- показники активності регіональних органів регулювання туризму [67].

У висновку необхідно зазначити, що оцінка туристично-рекреаційного потенціалу дозволяє виявляти перспективи та обмеження розвитку туризму, аналізувати умови розвитку туризму на території чи регіоні, розробляти заходи щодо рекреаційного освоєння територій. Достовірна оцінка туристських ресурсів – це основа для розвитку туризму як одного з провідних секторів сучасної економіки

Висновки до розділу 1

1. Вивчення туристичних ресурсів та їх систематизація через різноманітні наукові підходи є важливим кроком у розвитку туристичної науки. Розглядання різних аспектів та класифікацій туристичних ресурсів дозволяє краще розуміти їхню природу, обсяг і вплив на туристичну діяльність. Врахування різноманітності підходів допомагає створювати більш повні та об'єктивні концепції, що сприяє ефективнішому управлінню туристичними ресурсами та розвитку туризму в цілому. Рекреаційні ресурси – це природні або штучно створені об'єкти та зони, призначені для відпочинку, розваг та відновлення фізичного і психічного стану людини.

2. Методичні підходи визначення сучасного стану рекреаційних ресурсів є ключовим елементом ефективного управління та раціонального використання природних об'єктів для рекреації. Розглядання основних методологій дозволяє здійснювати комплексний аналіз та оцінку ресурсів з урахуванням різноманітних факторів, таких як екологічна стійкість,

доступність, технічна інфраструктура та інші. Впровадження цих методичних підходів в практику дозволяє надати обґрунтовану основу для прийняття рішень щодо оптимізації та збереження рекреаційних ресурсів з урахуванням поточних потреб та збереження природного середовища для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 2

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ТА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Закарпатська область, сформована у січні 1946 року, є однією з наймолодших адміністративних одиниць України. Її унікальне геополітичне положення на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних і культурних маршрутів сприяє активному розвитку та зміцненню туризму в цьому регіоні. Розташоване на крайньому південному заході України, Закарпаття є географічним центром Європи [14, с. 26].

2.1. Природні рекреаційні ресурси

2.1.1. Рельєф як рекреаційний ресурс

Рельєф Закарпаття визначається його унікальною туристичною привабливістю, оскільки тут поширені різноманітні типи рельєфу, від долинних до високогірних. Різноманіття гірських комплексів створює сприятливі передумови для розвитку туризму та туристичної індустрії [35, с.55].

Туристична привабливість Закарпаття переважно обумовлена його геополітичним розташуванням та наявністю різноманітних туристично-рекреаційних ресурсів, які сприяють розвитку різних видів туризму, таких як лікувальний, рекреаційний, спортивний, пізнавальний та релігійний. Ці аспекти приваблюють не лише вітчизняних туристів, а й гостей з-за кордону, які шукають нові місця для оздоровлення та відпочинку. Унікальність регіону обумовлена різноманітністю його рельєфу та кліматичних умов.

Закарпаття, яке розташоване за головними Карпатськими хребтами, пропонує туристам чудові пейзажі та краєвиди. На його території знаходиться найвища точка України – гора Говерла (2061 м), що приваблює безліч туристів кожного року, незалежно від того, чи подорожують вони

індивідуально чи через туроператорів. Загалом, гори займають близько 80% території області, а на її просторах налічується 9429 річок і потічків, в тому числі 137 природних і штучних водойм [65, с.345].

Рис. 2.1. Рельєф Закарпатської області

Джерело: [40]

В Карпатах України збереглися найбільші у Європі угруповання пралісів та унікальні альпійські екосистеми, які служать дому для різноманітності флори та фауни. Гарантом збереження та відновлення генофонду природи, а також різноманіття природних екосистем, є заповідники та національні природні парки. На території Закарпатської області функціонують чотири таких об'єкти: Карпатський біосферний заповідник і три національні природні парки – «Зачарований край», «Ужанський» і «Синевир», які покривають площу в 146,0 тис. гектарів земельних угідь [61, с. 55].

2.1.2. Кліматичні ресурси

Закарпаття віднесено до області континентально-європейського клімату, що характеризується достатнім і надлишковим зволоженням, помірно теплим літом, теплою осінню і м'якою зимою [14, с. 26]. Переважають західні атлантичні та трансформовані континентальні повітряні маси (рис. 2.2).

Сонячна радіація, або тривалість сонячного сяйва, є важливим показником, який визначає час, протягом якого прямі сонячні промені потрапляють на земну поверхню. Закарпатська низовина отримує найбільше сонячного сяйва – до 2025 годин на рік (максимальна можлива тривалість становить 4450 годин), це на 30% більше, ніж у гірських районах. Літні гірські долини, орієнтовані з заходу на схід, насолоджуються найкращими умовами інсоляції, тоді як взимку долини, що простягаються з півночі на південь, отримують значно більше тепла. Сумарна радіація коливається від 3110 до 4370 МДж/м² за рік.

Мінімальні значення сонячної радіації в Міжгір'ї відзначаються у грудні та дорівнюють 59 МДж/м² за місяць. Максимальні значення досягаються у липні в Береговому та дорівнюють 633 МДж/м² за місяць. Сезонна сумарна радіація взимку становить 300-340 МДж/м², влітку – 1270-1830 МДж/м², восени – 530-820 МДж/м². Максимальні зимові суми радіації спостерігаються у Чорногорі (близько 545 МДж/м², Говерла).

Радіаційний баланс і його складові значно залежать від рельєфу місцевості: зі збільшенням висоти над рівнем моря він зменшується. Середні сезонні суми радіаційного балансу взимку становлять від мінус 17 до мінус 34 МДж/м², весною - від 510 до 690 МДж/м², літом – від 680 до 1040 МДж/м², осінню - від 160 до 300 МДж/м². Річні суми радіаційного балансу становлять 2011 МДж/м² у низинних районах (Берегове) та 1311 МДж/м² у гірських (Міжгір'я). Період із позитивним радіаційним балансом триває десять місяців, у січні та грудні він мінусовий [32, с. 25].

Циркуляція атмосфери грає ключову роль у формуванні клімату регіону і має своєрідний характер. Закарпатська область часто перебуває під впливом циклонів і антициклонів, що приносять різні повітряні маси та атмосферні фронти, забезпечуючи різноманітні погодні умови. Переважно над територією області рухаються західні повітряні маси з Атлантичного океану, а рідше – континентальне повітря зі сходу. Тут переважає морське повітря помірних широт, яке поступово змінюється на континентальне. Вплив тропічних і арктичних повітряних мас обмежений.

Гірські хребти суттєво впливають на клімат Закарпаття, функціонуючи як природний бар'єр, що захищає територію області від холодних північних вітрів. Літнім періодом тут переважають західні і північно-західні вітри з Атлантичного океану, які приносять вологу і прохолоду. Восени і на початку зими частіше дмуть південні і південно-східні вітри, які несуть вологу з Чорного моря, але втрачають її майже повністю, перетинаючи схили Південних і Східних Карпат [32, с. 65].

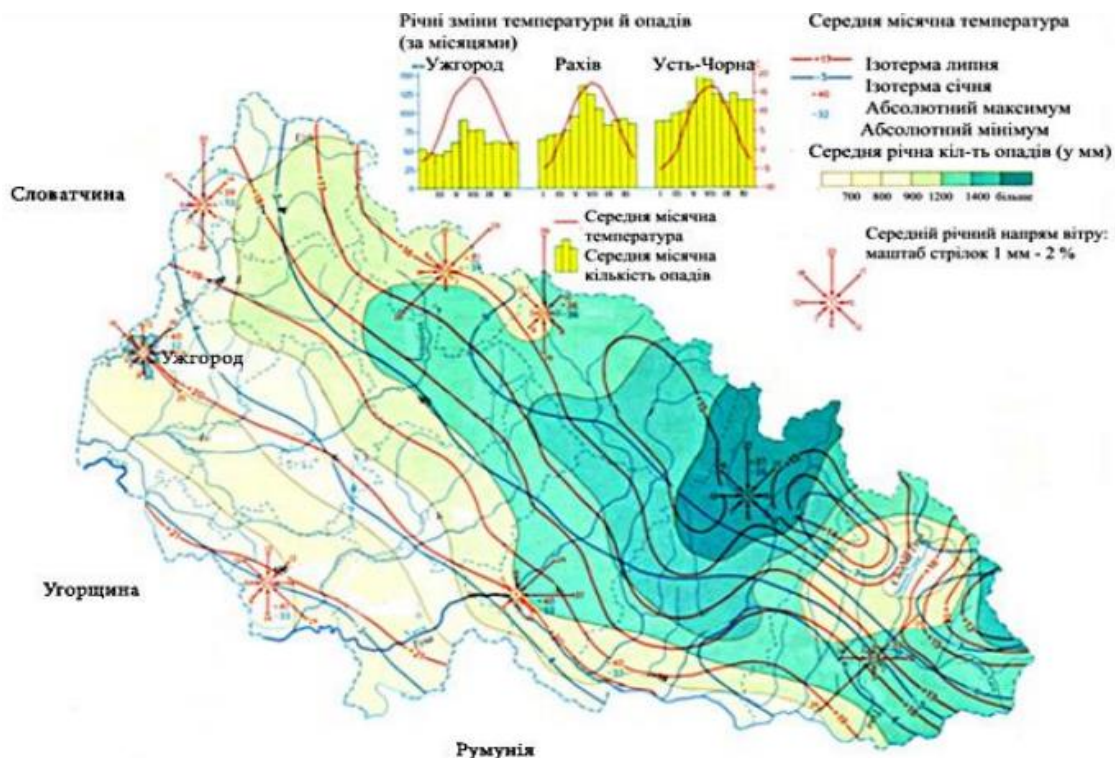

Рис. 2.2. Клімат Закарпатської області

Джерело: [40]

Земна поверхня, як ключовий фактор у формуванні клімату, впливає на погодні процеси через поглиблення та трансформацію сонячної радіації під час турбулентного тепло- та водообміну та радіаційних процесів. У різних регіонах середньорічна швидкість вітру коливається від 1,2 до 2,4 м/с, при цьому максимальна швидкість, зафіксована в районі міст Хуст та Міжгір'я, становить 40 м/с, а в місті Ужгород – 28 м/с. Гірсько-долинна циркуляція є характерною для регіону, обумовленою випромінюванням тепла та охолодженням повітряних мас приземних шарів [40].

Температурний режим формується під впливом радіаційного режиму, атмосферної циркуляції та характеру підстилаючої поверхні. Висота над рівнем моря та особливості рельєфу значно впливають на розподіл температур. В горах спостерігається зниження температури з висотою. Вертикальний температурний градієнт, тобто зміна температури на 100 м підйому, становить в середньому за рік від 0,76 до 0,86 °С. У холодний період цей градієнт досягає від 0,4 до 0,7 °С, а влітку – від 1 до 1,1 °С. Українські Карпати поділяються на шість вертикальних кліматичних зон: дуже теплу (сума активних температур >2600 °С), теплу (2400-2600°С), помірну (1800-2400 °С), прохолодну (1400-1800 °С), помірно-холодну (1000-1400 °С) і холодну (нижче 1000°С). Закарпаття характеризується лише трьома першими зонами [14, с. 27].

Середньорічна кількість опадів в області коливається від 700 до 1500 мм. Ця велика різниця обумовлена гірською місцевістю, яка спричинює орографічне підняття повітряних мас і подальше утворення хмар. Розподіл опадів по території є нерівномірним, з кількістю 700-800 мм в низинних районах, 900-1100 мм в передгір'ях, і до 1500 мм на високих гірських хребтах та в гірських долинах.

Загальною оцінкою кліматичних ресурсів Закарпаття можна визначити, що вони в цілому сприятливі для рослинного і тваринного світу. Режимми атмосферного і повітряного живлення не є обмежуючими для рослин. Навіть

при значній кількості опадів через високий коефіцієнт стоку реальна вологість ґрунтів надлишкова лише на виступах схилів, річкових терасах та деяких інших областях, в той час як на крутих і кам'янистих схилах може виникати проблема недостатнього зволоження.

Найбільш вигідним для зимового відпочинку є Полонинсько-Чорногірський масив, де тривалість збереження снігового покриву становить 5-6 місяців, а його товщина – від 10 до 35 сантиметрів. Це створює умови для формування різних центрів зимової рекреації та спорту. Сприятливі кліматичні умови дозволяють забезпечити відпочинок протягом всього року, оскільки комфортні умови для повноцінного відпочинку настають протягом 10-11 місяців, в той час як періоди з менш сприятливою погодою спостерігаються частково у квітні та в кінці жовтня до початку листопада [1, с. 71].

В Закарпатській області поступово формується туристично-рекреаційний комплекс, який має чітко визначені сезони – літній (зорієнтований на оздоровлення, відпочинок та санаторно-курортне лікування) та зимовий (спрямований на гірськолижний відпочинок). Обидва сезони мають свої особливості щодо надання послуг [36, с. 126].

Одним із найсприятливіших для зимового відпочинку є Полонинсько-Чорногірський масив, де тривалість снігопадів складає 5-6 місяців, а товщина сніжного покриву коливається від 10 до 35 см. Це створює умови для розвитку центрів зимового відпочинку. Сприятливий клімат дозволяє надавати послуги відпочинку протягом усього року, оскільки тут сприятливі кліматичні умови для відпочинку існують 10-11 місяців на рік, а періоди непридатності припадають лише на квітень, кінець жовтня та початок листопада [39, с.50].

2.1.3. Водні та бальнеологічні ресурси

Закарпатська область відзначається значною кількістю та різноманітністю водойм, включаючи 152 ріки довжиною приблизно 10 км, серед яких можна виділити Піню, Ріку, Теремлю, Веч, Синявку, Озерянку, Велику Угольку та інші. Значні річки області, такі як Тиса, Уж, Латориця, Боржава, мають довжину понад 100 км. Найбільшою серед них є річка Тиса, яка протікає на території області на протязі 240 км, є лівою притокою Дунаю. Різноманіття річок створює унікальні можливості для різних видів водних видів спорту [40].

Територія Закарпатської області перетнута густою мережею річок. Середня густина річкової сітки складає 1,7 км/км². З 155 річок, довжина кожної з яких перевищує 10 км, загальна протяжність складає 3,43 тис. км. Також серед них виділяються Тиса, Боржава, Латориця та Уж, кожна з яких має довжину понад 100 км. Значна кількість невеликих річок (до 10 км) становить 9 277, що представляє 79% всіх водотоків, а їхній загальний пробіг складає 16 248 км.

Загальна довжина ріки Тиса становить 967 км, при цьому 262 км протікають на території України. На області вона приймає праві притоки, такі як річки Косовська (41 км), Тересва (56 км), Теремля (91 км), Ріка (92 км) та Боржава (106 км). Довжина річки Латориця складає 191 км (у межах області – 144 км), а Уж – 133 км (у межах області – 107 км). На території області облічено 9 водосховищ і 59 ставків, при цьому загальний об'єм усіх штучних водосховищ становить 60,5 млн м³, а площа водного дзеркала – 1,56 тис. га.

Ткож в області налічується 137 природних озер, із яких виділяється Синевир – найбільше і найвідоміше. Озера області поділяються за походженням на загатні, карові, антропогенного походження та вулканічні, надаючи регіону різноманітність природних водойм [31, с. 59-60].

У живленні Карпатських річок беруть участь дощі, сезонні сніги, рунтові і підземні води. Важливу роль цих джерел визначає висота водозбору, при якій відбувається перерозподіл різних джерел живлення – зі

збільшенням висоти збільшується частка снігового і підземного живлення, а роль дощів дещо зменшується.

Річки Закарпаття відносяться до річок змішаного живлення, де переважає дощове живлення. Вони характеризуються значними коливаннями зимових і літніх опадів, що викликає нестійкий гідрологічний режим. Існує погляд, що річки Карпат можна віднести до причорноморського типу через паводки, які відзначаються протягом всього року. Проте вони мають свої особливості.

Гідрологічний режим річок визначається безладним чергуванням паводків протягом року, і в середньому реєструється 25-35 піків підняття рівня води на протязі року. Більшість з них спостерігається у весняно-літній період. Весняне водопілля розпочинається на рівнинах наприкінці лютого – на початку березня, і у горах цей процес затримується приблизно на 15 днів. Розмаїття підняття рівня залежить від обсягу снігового покриву в басейні та темпу його танення. Максимальні рівні спостерігаються у середині-кінці березня. Часто снігове водопілля супроводжується дощовими паводками, тому високі рівні води в річках тривають до кінця квітня – початку травня, піднімаючись вище за передвесняні рівні на 3-4 метри [38, с. 25].

У травні внаслідок зливових дощів вода в ріках різко підвищує свій рівень. Літом можна спостерігати 15-20 та більше дощових паводків, а їхній інтенсивний характер часто перевищує весняні повноводдя. У червні й серпні літні рівні досягають найвищих значень, часто сягаючи 4-5 метрів. Тривалість паводків в середньому коливається від 5 до 15 днів, і витрата води в річках під час цього періоду зростає від 20 м³/сек на малих річках до 170 м³/сек.

Після затишшя літньої повені настає короткий період межень у вересні-листопаді, який іноді порушується дощовими паводками. У зимовий період (грудень-лютий) рівень і витрата води загалом знижуються, встановлюючи зимовий мінімум. Проте, при відлигах, коли сніг тоне та йдуть сильні дощі, рівні води в річках знову різко підвищуються.

Карпати характеризуються м'яким кліматом та короткими зимами, що викликає відсутність тривалого стійкого льодового покриву. Лід зазвичай формується з середини грудня. Під час замерзання утворюється багато шуги, що може спричинити затори, особливо на ріках Тиса і Латориця. У січні і лютому під час теплового періоду льодостав часто руйнується, що призводить до того, що тривалість льодового покриву обмежується 15-30 днями. Товщина льоду зазвичай не перевищує 20-25 см, а в окремі роки льодового покриву взагалі може не бути [40].

Водні ресурси Закарпатської області створюють ідеальні умови для різноманітних видів рекреації, що привертає туристів та прихильників активного відпочинку. Далі наведемо більше інформації про можливості, які надають ці водні ресурси:

- Плавання. Ріки та озера Закарпаття створюють чудові умови для плавання. Туристи можуть насолоджуватися чистою та освіжаючою водою під час літніх місяців. Озера, такі як Синевир, мають безпечні пляжі, де можна відпочивати та занурюватися в воду.

- Риболовля. Водні ресурси області відомі своєю рибальською різноманітністю. Ріки, струмки та озера заповнені різними видами риби, що робить Закарпаття привабливим місцем для риболовлі, яку можна використовувати як розвагу чи спосіб здобуття свіжих продуктів.

- Веслування та каякінг. Туристи, які цінують активний відпочинок, можуть взяти участь у веслуванні чи каякінгу на численних річках та струмках Закарпаття. Така можливість дає змогу не лише насолоджуватися природними красами регіону, але й отримувати дозу адреналіну від водних пригод.

- Експедиції та водні експедиції. Прибережні зони водних об'єктів ідеально підходять для організації екскурсій та водних експедицій. Туристи можуть долучитися до групових або індивідуальних екскурсій, де їм надається можливість вивчати унікальну природу Закарпаття під керівництвом досвідчених гідів.

Отже, водні ресурси Закарпатської області представляють собою розмаїття рік, струмків та озер, яке створює унікальний ландшафт із численними можливостями для рекреації та водних видів спорту. Значна кількість річок, включаючи Тису, Уж, Латорицю та Боржаву, додає регіону привабливість для туристів та любителів активного відпочинку. Крім того, різноманіття озер, серед яких виділяється Синевир, робить Закарпаття важливим туристичним та природним об'єктом. Ці водні ресурси також відіграють важливу роль у регулюванні кліматичних умов та сприяють екосистемі регіону. Збереження та раціональне використання водних ресурсів стають ключовими аспектами сталого розвитку Закарпатської області, сприяючи економічному та туристичному потенціалу регіону.

Досліджуючи природні лікувально-оздоровчі ресурси, важливо відзначити, що Закарпатська область є багата на мінеральні води всіх бальнеологічних груп. Ця область розташована в унікальному геологічному контексті, який створив сприятливі умови для формування та збереження різноманітних природних ресурсів.

Бальнеологічні ресурси Закарпаття представлені різноманітними мінеральними та термальними водами. За якістю та кількістю лікувальних джерел дана область визнана провідною в Україні. На її території розташовано 620 джерел мінеральних вод, з числа яких понад 300 детально вивчені. В Закарпатті розташовані ключові ділянки з видобутку вуглекислих гідрокарбонатних натрієвих вод та гідрокарбонатних вод. За газовим складом більшість мінеральних вод на Закарпатті є вуглекислими (75,0%), а також містять азотні та азотно-метанові компоненти (18,0%), а також сульфідні (7,0%) [19, с. 58].

Мінеральні води усіх бальнеологічних груп, виявлені у різних частинах області, стали неоціненним джерелом корисних мінералів та сприяють поліпшенню стану здоров'я людей. Наявність таких різноманітних природних ресурсів, як карстові соляні озера, соляні шахти, термальні джерела, лікувальні грязі та спелеологічні печери, робить Закарпаття

привабливим місцем для туристів, які цінують можливості для оздоровлення та відновлення фізичного і психічного здоров'я [40].

У таблиці 2.1 представлено перелік бальнеологічних ресурсів Закарпатської області. Рахівський район вирізняється найбільшою кількістю природних мінеральних джерел (111 од.), тоді як щодо штучних свердловин лідерство належить Свалявському району (70 од.). Ці дані засновані на інформації, поданій у джерелі [16].

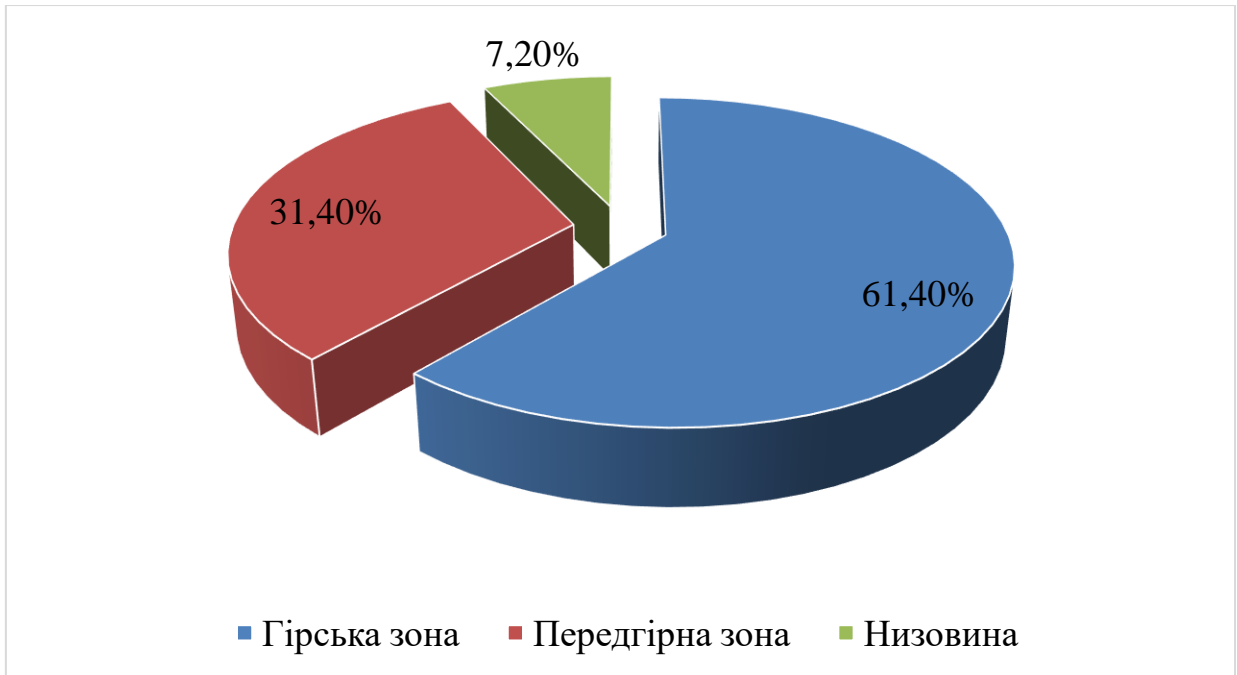
Таблиця 2.1

Бальнеологічні ресурси Закарпатської області

Райони	Природні мінеральні джерела, од	Штучні свердловини, од	Працюючі свердловини, од	Термальні свердловини, од	Санаторно-курортні об'єкти, од
Перечинський	11	11	1	0	3
Мукачівський	8	20	5	7	9
Свалявський	17	70	24	7	10
Хустський	40	41	6	3	7
Іршавський	10	9	0	8	4
Великобerezнянський	29	16	0	0	2
Міжгірський	90	25	5	0	3
Воловецький	8	0	0	0	-
Рахівський	111	38	4	0	4
Тячівський	46	18	7	3	6

Складено автором за джерелом [19]

Більшість мінеральних вод Закарпатської області, а саме 61,4%, розташована в гірській зоні, 31,4% – в передгірній, тоді як лише 7,2% зосереджено в низовинній частині регіону. За своїми характеристиками, чотири джерела мінеральних вод Закарпаття відповідають типу «Есентуки», сім – «Боржомі» і «Арені», а також багатьом аналогам інших популярних мінеральних вод [19]. На рис. 2.3 представлена структура розташування мінеральних вод за видами зон у Закарпатській області.

*Рис. 2.3. Структура розташування мінеральних вод за видами зон
Закарпатської області*

Джерело: [19]

Лікувальні мінеральні води, які містять значні кількості вуглекислоти та різних мікроелементів, таких як залізо, мідь, цинк, марганець, є дуже цінними. Вони вирізняються тим, що містяться у мінеральних водах у терапевтичних концентраціях, що дозволяє їх використовувати для лікування різноманітних захворювань органів травлення, серцево-судинної та нервової систем. Використання цих вод може сприяти розвитку потужних санаторно-курортних зон [39].

На рисунку 2.4 представлено розташування основних джерел мінеральних та термальних вод у Південному туристичному субрегіоні Закарпаття.

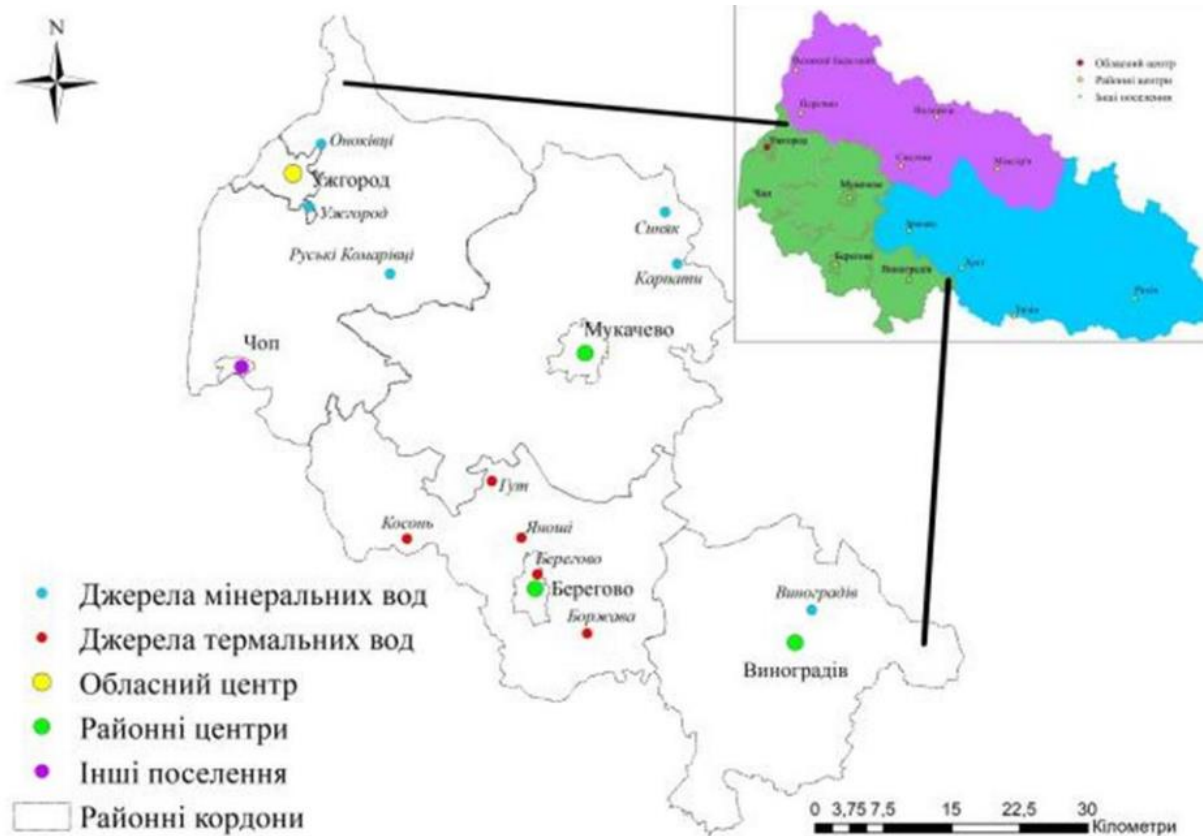

Рис. 2.4. Розташування основних джерел мінеральних та термальних вод у Південному туристичному субрегіоні Закарпаття

Джерело: [28]

У Свалявському районі визнані бальнеологічні курорти, такі як Поляна і Солочин, які спеціалізуються у лікуванні пацієнтів з хронічними захворюваннями органів травлення. Санаторій «Кваси» спеціалізується на лікуванні захворювань опорнорухового апарату і нервової системи, «Шаян» фокусується на лікуванні захворювань печінки, підшлункової залози і кишківника, а «Карпати» спеціалізується на лікуванні захворювань органів кровообігу та функціональних захворювань нервової системи [36, с. 121].

Джерела термальних вод розташовані в різних населених пунктах, таких як Нижня Розтока, Вільхівка, Уголька, Залуж, Руські Комарівці, Синяк, Шаян, Бігань, Іванівка, Гараздівка, Пасіка та м. Ужгород. Температура джерел коливається від +18 до +80°C, а їхня глибина сягає до 800 метрів [40].

Курорт Солотвино, розташований у Тячівському районі, спеціалізується на лікуванні алергічних захворювань. Регіон відзначається унікальними природними рекреаційними ресурсами, такими як карстові соляні озера з вищою концентрацією солей, ніж в Мертвому морі, соляні шахти та лікувальні грязі. Одним із найбільших солоних озер у Солотвині є озеро Кунігунда. Воно має неправильну форму та острів посередині. Уздовж берега та на дні озера знаходиться значний шар лікувальної сульфідної грязі, яка позитивно впливає на функції органів дихання та серцево-судинної системи, а також зменшує болі у м'язах та суглобах [40].

Особливо цінними є термальні джерела високої мінералізації, що містять кремнієво-азото-вуглекисло-хлоридно-натрієві води та були виявлені у місті Берегове. Температура води в природному басейні досягає $+30^{\circ}\text{C}$, а соленість становить 30‰. Ці термальні води позитивно впливають на здоров'я людей із захворюваннями серцево-судинної системи, варикозом, артритом, остеохондрозом та іншими захворюваннями нервової системи. Крім того, в Тячівському районі Закарпатської області існують сприятливі умови для розвитку спелеотуризму.

На крутих схилах вапнякових Бескидів Рахово-Перечинської геологічної зони розташовані входи до карстових печер. Існування численних тектонічних тріщин у вапнякових формаціях, а також велика кількість опадів (до 1600 мм щорічно) сприяли активному формуванню та розвитку печер і підземних каналів. Хоча місцеві мешканці Тячівського району відомі печерами здавна, питання збереження та вивчення цих унікальних природних пам'яток раніше не залучало належної уваги. Більшість печер сильно засипані і не прохідні. Ймовірно, що вони є залишками старовинних водотоків, які утворились після створення долин Малої та Великої Угольок [39].

Отже, розвиток та раціональне використання бальнеологічних ресурсів є важливим завданням для області. Сучасні санаторно-курортні зони, які базуються на використанні цих природних дарів, можуть не тільки

привертати туристів, але й забезпечувати ефективне лікування та відновлення здоров'я для відпочиваючих. Оптимальне використання цих ресурсів відкриває нові перспективи для економічного розвитку та підвищення соціального благополуччя населення Закарпаття.

2.1.4. Біотичні ресурси

Флора Закарпаття, яка займає 2% території України, налічує близько 1900 видів вищих спорових і насінневих рослин, що становить половину видового флористичного різноманіття України. В області разом з інтродукованими видами росте понад 2600 видів. За загальними ботаніко-географічними рисами рослинного покриву територія області належить до Карпатської підпровінції Середньоєвропейської провінції Європейської широколистяної області. Закарпатська низовина відноситься до Центральноєвропейської флористичної провінції.

Ліси України, Українських Карпат і Закарпаття, зокрема, за своїм призначенням і розташуванням покликані виконувати переважно екологічні функції і у зв'язку з цим мають обмежене експлуатаційне використання з метою заготівлі деревини. З другого боку в Карпатах зосереджені значні запаси деревних ресурсів нашої держави. У Карпатському регіоні найбільше цих ресурсів припадає на Закарпатську область, де на площі 695,7 тис.га. зосереджено 207 млн.куб.м. деревних запасів ростучого лісу.

Лісовий фонд державних лісгосподарських підприємств області представлений найпродуктивнішими у Карпатському регіоні деревостанами. Середній запас на 1 гектарі 350 куб.м., середньорічний періодичний приріст по запасу 5 куб.м. Лісові масиви Закарпатської області за лісистістю та запасами деревини займають перше місце по Україні, а за площею лісового фонду входять до першої п'ятірки серед областей. Лісові масиви на території області розташовані в основному в гірській частині, на яку припадає 80% території. Лісистість області становить 52 % (у 1946 році цей показник склав 42 %). Згідно реєстру природо-заповідний фонд Закарпатської

області становить понад 202,5 тисяч гектарів, або 15,5% території області, а в Україні загалом – 4% [14, с.26].

Розвитку туризму та рекреації сприяє також залісненість території, вона становить приблизно 50% площі області. В передгірських Карпатах до висот 500м переважають дубові ліси, рідше зустрічаються дубово-грабові та букові дерева. У лісосмугах 500-900 м. ростуть густі букові дерева та хвойношироколистяні ліси. На висотах 1300-1600 м ростуть ялицево-смерекові ліси. Вище 1800 м схили займають субальпійські і альпійські полонини та рідколісся, серед яких поширені сосна, ялівець, вільха, рододендрон; луки тут представлені білоусом, кострицею, осокою [47, с.138].

Таблиця 2.2

Лісові ресурси Закарпаття

Назва	Опис
Розташування та природні умови	Закарпаття славиться своєю гірською місцевістю, де лісові екосистеми створюють вражаючі пейзажі. Гірські хребти, долини та річки формують особливі умови для росту різноманітних видів дерев та рослин.
Видовий склад	Ліси Закарпаття включають в себе широкий видовий спектр дерев, таких як ялиця, сосна, дуб, бук, граб, ліщина та інші. Цей видовий різноманіття є джерелом матеріалів для лісгосподарських та промислових потреб.
Лісове господарство	Лісове господарство в Закарпатті спрямоване на збереження та раціональне використання лісових ресурсів. Це включає в себе ведення лісового господарства, відновлення та охорону лісових масивів.
Екологічна роль	Ліси Закарпаття виконують важливу екологічну роль, забезпечуючи очищення повітря, регулювання водного режиму, утримання ґрунтів та створення умов для існування багатьох видів тварин та рослин.
Туризм та рекреація	Ліси Закарпаття є популярними об'єктами для екотуризму та рекреації. Лісові маршрути, заповідні території та національні парки приваблюють туристів своєю природною красою та можливістю активного відпочинку.

Складено автором за джерелом [47]

Розглядаючи лісові ресурси Закарпатської області, можна відзначити, що їх залісненість складає приблизно 50% загальної площі регіону, що виступає важливим фактором у розвитку туризму та рекреації. В передгір'ях Карпат, на висоті до 500 метрів, переважають дубові ліси, з рідкіснішими зонами дубово-грабових та букових дерев.

На висоті від 500 до 900 метрів характерні густі букові ліси та змішані ліси хвойних та листяних порід. В області, розташованій на висотах 1300-1600 метрів, можна спостерігати ялицево-смерекові ліси, а вище 1800 метрів – субальпійські та альпійські полонини з характерною рослинністю, такою як сосна, ялівець, вільха та рододендрон. Тут також зустрічаються різноманітні види трав'янистих рослин, такі як білоус, костриця та осока. Ці різноманітні екосистеми створюють сприятливі умови для різнопланового та захоплюючого відпочинку в області [39, с. 74].

Закарпаття має велике біорізноманіття рослинності. Флора Закарпатської області налічує 2600 видів. В порівнянні з територією України, то це 2% від загальної площі. Флористичні та фітоценотичні особливості регіону відзначаються уже специфікою мегасхилів [30]. Вигорлат-Гутинський схил має вулканічне походження. У місцях Полонинського флішового хребта зустрічається ряд теплолюбивих видів: шафран банатський, бузок східно-карпатський, бирючина звичайна, півники німецькі, білоцвіт весняний. Інтродуцентами тут виступають обліпихові кущі, мушмула звичайна, мигдаль, каштан їстівний, горобина домашня, ірга овальна і колосиста, аронія. Багато представників дикорослої флори в тому числі й інтродуцентів є хорошими медоносами. Тому бджільництва на території Закарпаття добре процвітає. 350 видів судинних рослин широко застосовуються у народній медицині. Проте, їхні ресурси зменшуються. Для їхнього відтворення необхідно створювати плантації лікарських рослин. Тим більше, що кліматичні умови та екологічна ситуація дозволяють вирощувати висоякісну сировину

На території області поширені як безхребетні, так і хребетні тварини. Серед безхребетних є представники понад 20 типів організмів, з яких більшість – найпростіші. Близько 400 видів хребетних тварин, ссавців – 80 видів, птахів – 287 видів, з яких 197 гніздуючих, 10 видів плазунів, 16 земноводних, 60 риб, 100 молюсків.

Отже, Закарпаття, займаючи лише 2% території України, вражає великим біорізноманіттям рослинності, налічуючи 2600 видів. Цей регіон відзначається унікальністю мегасхилів та вулканічним походженням Вигорлат-Гутинського схилу. Його флора є джерелом багатьох медоносних рослин і грає важливу роль у розвитку бджільництва. Створення плантацій лікарських рослин стає важливим завданням для відтворення цього природного багатства, враховуючи сприятливі кліматичні умови та екологічну ситуацію. Закарпатські ліси, які займають значну частину області, мають важливе екологічне значення та обмежене використання для деревозаготівлі, але одночасно є важливими ресурсами для національної економіки, особливо в Карпатах.

2.2. Природно-антропогенні рекреаційно-туристичні

Закарпаття належить до унікальних регіонів, обдарованих природними та культурними рекреаційно-туристичними ресурсами. Тут можна відзначити джерела мінеральних та термальних вод, використання яких сприяє проведенню спелео- та бальнеотерапії, грязелікування з використанням насичених елементами розсолі та пелоїдів. Гірські ландшафти, карстові печери та підземні ходи, а також неповторні лісові комплекси, утворюють неперевершені природні об'єкти.

Об'єктами природно-заповідного фонду (ПЗФ) Закарпатської області виступають поліфункціональні об'єкти вищих категорій заповідності, зокрема Карпатський біосферний заповідник та національні природні парки (НПП) Синевир, Ужанський, Зачарований край.

Карпатський біосферний заповідник, який увійшов до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО в 1992 році, об'єднує велику кількість природних та історико-культурних туристичних ресурсів. Серед них варто виділити найвищу вершину Українських Карпат – гору Говерла (2061 м), вершини-двотисячники Петрос, Піп Іван, Ребра, Бребенескул, Гутин-Томнатик, а також найбільші в Європі ділянки букових і буково-ялицево-смерекових пралісів, що є частиною українсько-словацького об'єкта «Букові праліси Карпат», включеного до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Також у заповіднику розташовані Долина нарцисів, карстові печери, «Географічний центр Європи», а також центр Закарпатської Гуцульщини. Зокрема, функціонує єдиний в Україні Музей екології гір та історії природокористування [18]. Ці об'єкти активно використовуються для туристично-рекреаційної діяльності в регіоні.

Туристична сфера в регіоні активно розвивається завдяки введенню в експлуатацію вісімнадцяти екологічних маршрутів різної складності, загальна довжина яких перевищує 200 км. Ці маршрути охоплюють різні райони області, включаючи 1 маршрут у Хустському районі (Долина нарцисів), 4 маршрути в Тячівському районі (Угольсько-Широколужанський масив) та 13 маршрутів в межах Рахівщини. Три з цих маршрутів служать основою для екологічних стежок, а саме: «Долиною нарцисів», «Чорногірськими пралісами на Говерлу» та «До Соколиного берда». Зазначено, що ці стежки потребують додаткового інформаційного оформлення, при цьому екостежка «Долиною нарцисів» відзначається особливо високим рівнем облаштування.

У Карпатському біосферному заповіднику існують різноманітні екологоосвітні центри, музеї, інформаційні пункти та зони відпочинку. Однак відзначається недостатня кількість оглядових майданчиків. Мережу екологоосвітніх центрів заповідника представляють Музей екології гір, «Центр Європи» та «Музей нарцису». Протягом 2018 року Музей екології гір відвідали 3981 осіб; «Центр Європи» мали 1712 відвідувачів, серед яких були

школярі (732), студенти (230) і дорослі (1164); «Музей нарцису» підійшли 11459 осіб.

Також службами інформаційно-туристичних центрів Карпатського біосферного заповідника скористалися 4553 осіб. На території Національного природного парку (НПП) «Синевир» облаштовано 5 еколого-освітніх стежок, 6 туристичних маршрутів і 2 науково-пізнавальні стежки. Узагальнено, станом на 2018 рік, цей регіон відвідало приблизно 60 тис. осіб. Серед найвідоміших природних об'єктів – озеро Синевир на висоті 989 м над рівнем моря, а також Реабілітаційний центр бурих ведмедів.

Туристична інфраструктура Ужанського Національного природного парку (НПП) включає 17 туристичних маршрутів різного рівня складності (I-III), а також 6 екологічних стежок. Загальна кількість відвідувачів парку становить приблизно 7 тис. осіб. Через те, що територія розташована у прикордонній зоні, для туристів обов'язкові дозвіл від прикордонної служби та реєстрація в адміністрації НПП.

Етнографічною особливістю Ужанського НПП є те, що тут знаходиться найбільший в Карпатах осередок лемків, і збереглися унікальні пам'ятки дерев'яної архітектури. Парк також відзначається наявністю мінеральних джерел. Ужанський НПП входить до складу транскордонного польсько-словацько-українського біосферного резервату «Східні Карпати», який є частиною Світової мережі біосферних резерватів.

Наймолодший серед заповідних територій, Національний природний парк «Зачарований край», вирізняється недостатньою розвиненістю туристичної інфраструктури. На даний момент тут діють різноманітні екотуристичні маршрути, зокрема:

- «Село Ільниця – гора Бужора»,
- «Село Крайня Мартинка – урочище Чорне Багно»,
- «Село Підгірне – урочище Чорне Багно»,
- «Село Осій – урочище Смерековий камінь»,
- «Село Осій – урочище Смерековий камінь – село Осій»,

– «Село Осій – г. Бужора – село Осій».

Представимо найвідоміші природоохоронні об'єкти Закарпатської області:

1. Карпатський біосферний заповідник

Заснований у 1968 році, цей заповідник входить до мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО з 1992 року. Загальна площа становить 53 630 га, розташованих на територіях Виноградівського, Хустського, Тячівського та Рахівського районів Закарпаття. Заповідник представляє природне та ландшафтне різноманіття Українських Карпат, включаючи гору Говерла та найбільші вершини, Долину нарцисів, альпійські пояси та карстові печери. Тут збереглися унікальні природні та культурні об'єкти, а заповідник активно сприяє збереженню культурно-історичної спадщини Карпат.

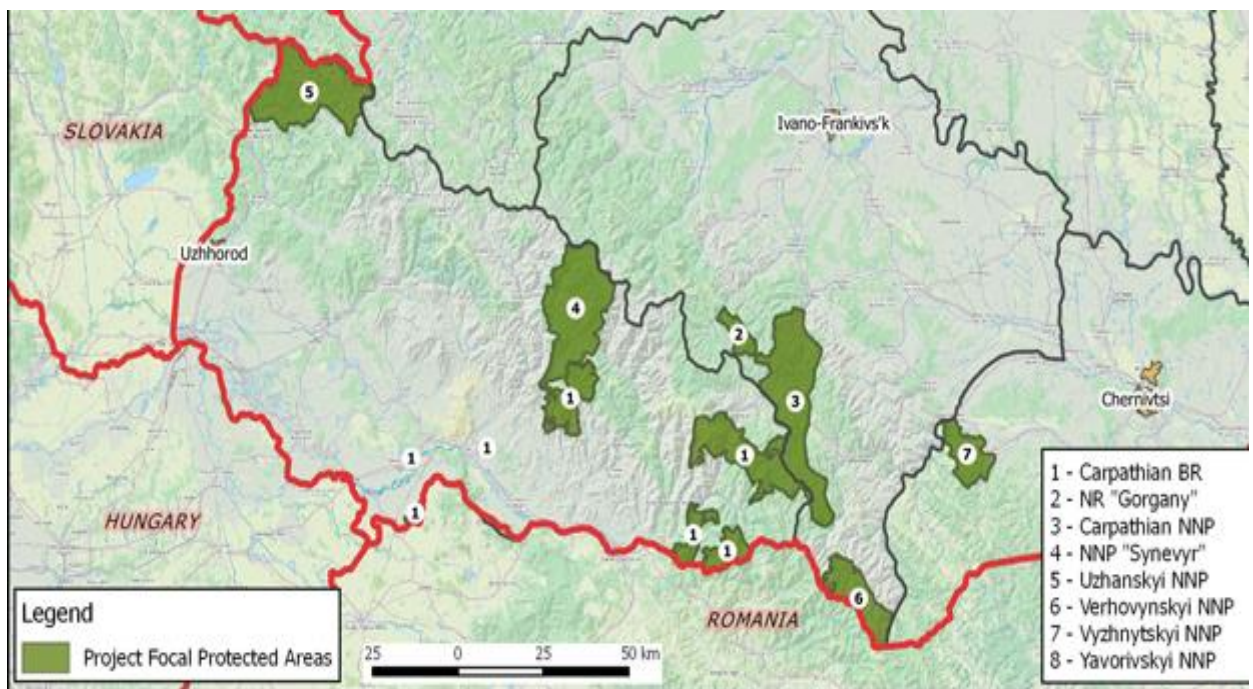

Рис.2.5 Природно-заповідні території Закарпатської області

Джерело: [28]

2. Чорногірський заповідний масив

Цей заповідний масив розташований в Рахівському районі Закарпаття та охоплює велику площу від 700 до 2061 м.н.р.м. Тут розташована найвища вершина Українських Карпат - гора Говерла (2061 м). Чорногірський

заповідний масив славиться великою різноманітністю рослинності, яка включає світло- та темно-бурі ґрунти, а також унікальні формації дубових та букових лісів. Тут також розташовані єдині в Україні осередки ясена білоцвітого, що сприяє унікальності цього заповідника.

3. Чорна Гора

Ботанічний заказник державного значення, розташований у Виноградівському районі Закарпаття. Скелясті схили гори створюють ідеальні умови для розміщення буроземних ґрунтів і різноманітної рослинності, таких як дубові та букові ліси, а також рідкісні види, наприклад, ясен білоцвітий. Чорна Гора є прикладом багатства біорізноманіття та унікальної геологічної основи.

4. Свидовецький заповідний масив

Розташований у Рахівському районі Закарпаття та входить до складу Карпатського біосферного заповідника. Площа масиву становить 6580 га, а його рельєф варіюється від 600 до 1883 м над рівнем моря. Заповідний масив славиться великою різноманітністю рослинності, зокрема буковими лісами та унікальними ґрунтами. Тут також можна зустріти різноманітних представників тваринного світу, які складають гірський комплекс Карпат.

Ці природоохоронні об'єкти Закарпаття вражають своєю різноманітністю, створюючи унікальні умови для вивчення та насолоди природою цього прекрасного регіону.

Серед популярних напрямків відпочинку виділяються санаторні комплекси, що спеціалізуються на бальнеолікуванні та оздоровленні. Серед них особливе місце займають санаторії «Боржава», «Синяк», «Карпатія», «Теплиця» та «Гірська Тиса». Ці комплекси відзначаються застосуванням сучасних методик лікування, комфортабельними умовами проживання, високоякісним харчуванням та сучасною інфраструктурою.

Селище Поляна розташоване в тісній вузькій долині, оточене густим лісом і зазнає впливу Полонинського та Вулканічного хребтів. Крім того, село знаходиться на злитті двох річок: Великої і Малої Пині. Це затишний

бальнеологічний курорт з двома санаторіями – «Поляна» та «Сонячне Закарпаття». Останнє є прекрасним вибором для тих, хто прагне об'єднати відпочинок із корисним лікуванням гастроентерологічних захворювань. Крім процедур, тут можна насолоджуватися чистим повітрям, смачними стравами місцевої кухні та збиранням грибів та ягід.

Солочин вражає своїх гостей великою кількістю курортних селищ, які вражають своєю охайністю та затишком. Ці місцевості слугують житлом для місцевих мешканців, які ведуть свій спокійний спосіб життя, а водночас вони вітають відпочиваючих в санаторіях та будинках відпочинку. Закарпатська область дарує не лише приємні враження, але й сприяє зміцненню здоров'я [21, с.50].

Солочин – одне з таких сіл-курортів, розташоване неподалік від станції «Свалява», обрамлене горами Крехай і Тесаник. Регіон славиться видобутком солі, що послужило джерелом його назви. Проте, сіль – це лише один з місцевих скарбів. Тут налічується 15 мінеральних джерел. У минулому води цього регіону навіть розливали у пляшки для експорту до Австрії.

На березі річки Тиси розташоване селище Солотвино, вражаюче своєю особливою атмосферою. Розташоване воно дуже близько до кордону з Румунією, і його історія тісно переплетена з видобутком солі. У селі працює унікальний музей солекопів, який розповідає про багатовікову традицію видобутку цього корисного мінералу. Хоча сьогодні видобуток солі відбувається в менших обсягах, одна із шахт використовується для алергологічної лікарні. Спелеотерапія, проведена в цих унікальних умовах, особливо корисна для хворих на астму, завдяки благотворному мікроклімату соляних шахт. Західніше від селища розташовані соляні озера, які створюють чудовий ландшафт для відпочинку.

Село Велика Копаня визначається як справжня столиця близнюків в Україні, що представляє собою феномен. Низка поколінь тут масово народжує близнюків та двійнят, і це явище стосується навіть тварин [26, с.85].

Поміж різноманітних природних рекреаційних ресурсів, цей район також славиться своєю історико-культурною спадщиною, включаючи різноманітні пам'ятки.

2.3. Антропогенні рекреаційні туристичні ресурси

Антропогенні рекреаційні туристичні ресурси представляють собою створені або модифіковані людьми об'єкти та зони, які привертають увагу та використовуються для відпочинку, розваг та туристичної діяльності. Ці ресурси формуються в результаті впливу людей на природні та культурні ландшафти з метою задоволення потреб у відпочинку та розвагах.

Практично усі замки Закарпаття пройшли численні перебудови, що призвели до наявності архітектурних елементів різних стилів. Кожен з них виражається у характерних деталях. Наприклад, внутрішній палац Ужгородського замку воплотжено в романському стилі, який, до речі, представляє собою єдиний чистий приклад романського стилю на Закарпатті. Ужгородський замок зазнав кількох перетворень і здобув свою остаточну форму в XVII столітті. Готика яскраво виражена в архітектурі замків, особливо в готичних вежах Невицького та палатах Мукачівського та Ужгородського замків. Ренесанс мав значний вплив на фортифікаційні споруди, його сліди можна спостерігати, наприклад, в інтер'єрі замків Ужгорода та Мукачева [11, с. 86].

Серед архітектурних скарбів Закарпаття особливо виділяється палац графів Шенборн, що датується XIX століттям і розташований в урочищі Берегвар поблизу Чинадієва. Відзначається його витонченим романтичним стилем, який пронизує будівлю від початку до кінця, взаємодіючи з природним оточенням. Закарпаття також славиться значною кількістю пам'яток дерев'яної народної архітектури XVII-XIX століть. На території регіону збереглося 118 дерев'яних церков, що виникли протягом останніх

п'яти століть. У межах області виділяють три типи дерев'яних храмів: бойківський, лемківський та гуцульський [16, с. 50].

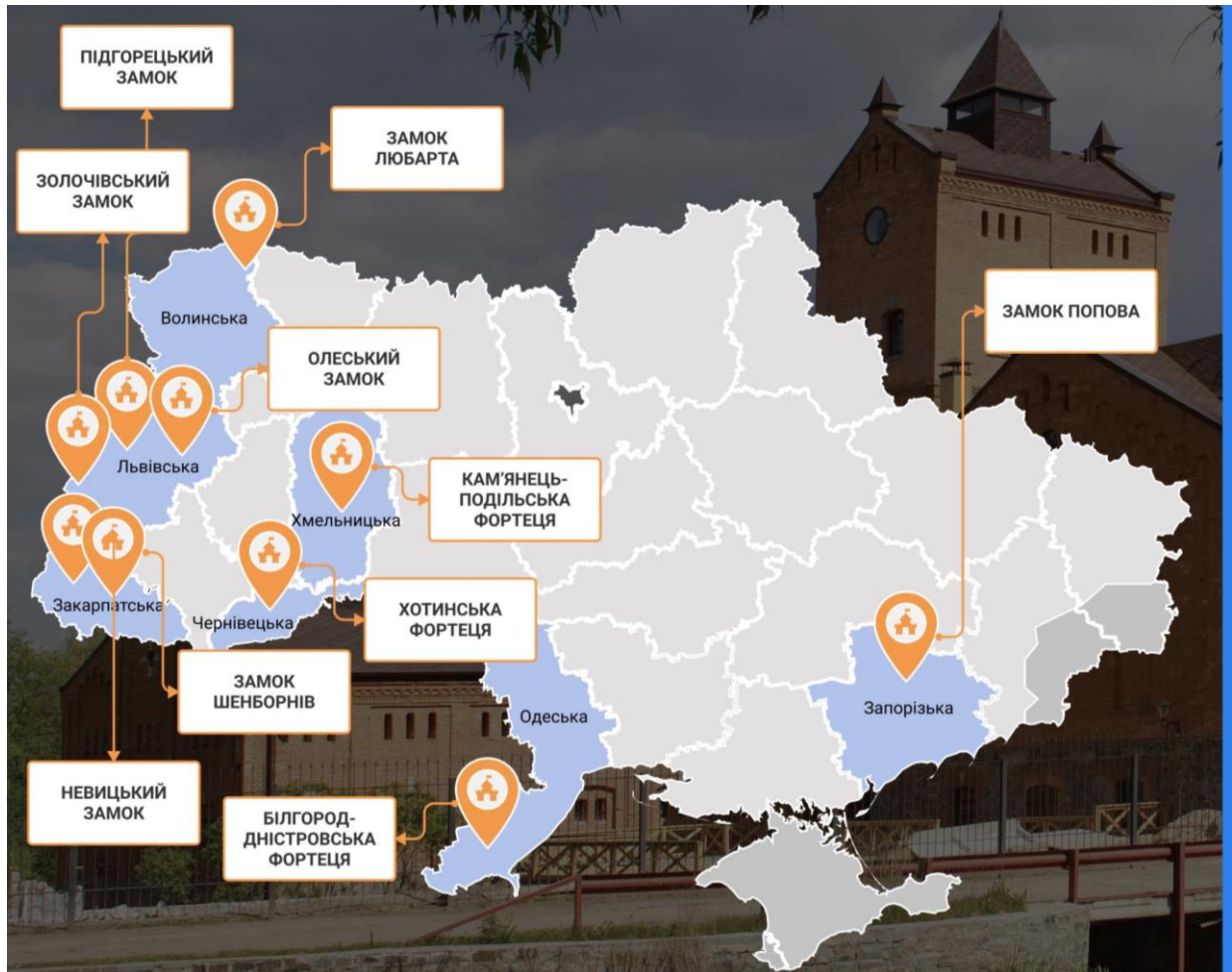

Рис.2.6 Замки та фортеці України

Джерело: [28]

Храми «Бойківського» типу мають три зруби, триверхій план з шатровими верхами і декількома залами. До нефа, яке знаходиться на заході і сході, прилягають більш вузькі прямокутники зрубів бабинця та вівтарної частини, а кутові сполучення виконані у вирізаних «в ластівчин хвіст». Серед прикладів цього типу церков можна вказати храми у селах Ужок, Гусний, Гукливий та Пилипець. Назва «Бойківські» храми відображає їхню приналежність до етнографічної групи, що населяє Східно-Карпатський регіон [25, с. 14].

Ужгород привертає увагу не лише своєю історико-культурною та архітектурною спадщиною, але і неповторною атмосферою, яка панує в місті. До початку минулого століття воно входило до складу Угорщини, перебувало під владою Чехословаччини з 1919 по 1945 роки, а потім стало частиною УРСР. Це призвело до унікального суміші традицій, різних національностей та самобутніх культур. Ще й до сьогодні в Ужгороді, крім українців, проживають росіяни, що залишилися після Другої світової війни, угорці, словаки, німці, євреї та цигани, що додає місту особливий колорит.

Фортецю «Паланок» можна розгледіти з будь-якої точки Мукачева, і вона не лише наділена історією, але також визначає ім'я міста. Туристи можуть провести самостійну прогулянку по фортеці, але ще цікавіше буде взяти екскурсію з гідом. Крім фортеці на Замковій горі, можна оглянути центральну площу з Кафедральним костелом і міською ратушею. Біля костелу Святого Мартіна розташована готична каплиця, що прикрашена розписами [21, с.50].

Отже, слід визначити, що цей регіон має унікальну комбінацію природних та культурних багатств, яка робить його привабливим для відвідувачів. Багатообразна ландшафтна краса, гірські хребти, мальовничі озера та річки, а також заповідні та природно-рекреаційні території створюють ідеальне середовище для активного та екологічно чистого відпочинку.

На сьогоднішній день найбільш привабливими з точки зору інвестицій є перспективні туристично-рекреаційні області Закарпаття, які мають потенціал для розвитку гірськолижних курортів. Регіон має великий потенціал для розвитку сільського (зеленого) туризму, що є одним із найбільш актуальних напрямків в туризмі. Важливу роль у структурі рекреаційної галузі відіграють колективні засоби розміщення. За останні роки спостерігається активна будівництво невеликих туристично-рекреаційних об'єктів, таких як кемпінги, мініготелі, бази відпочинку, пансіонати та інші [5, с. 157].

Серед недавно введених в експлуатацію висококласних закладів виділяються готельно-ресторанний комплекс «Гранд Готель Пилипець», санаторний комплекс «ТермалСтар», готельно-санаторний комплекс «Деренівська купіль» та інші. Крім того, для розвитку спортивно-туристичної інфраструктури в області планується реалізація таких інвестиційних проектів, як «Будівництво гірськолижного комплексу в районі с. Ясіня – полонина Драгобрат, с. Кваси – гора Близниця», «Ужгород – полонина Руна», «Гірський курорт «Петрос», «Гірськолижний комплекс «Боржавські Полонини» [40].

Висновки до розділу 2

1. Закарпаття знаходиться на південному заході України, межує з Румунією, Словаччиною, Угорщиною та Польщею. Приблизно дві третини всієї території займають Карпати, що простягаються з північного заходу на південний схід, на решті території – Закарпатська низовина.

2. Рельєф Закарпатської області є унікальним за своїми туристичними властивостями, адже тут органічно поєднуються різні типи рельєфу: від долин до 25 високогір'я. А різноманіття привабливих гірських комплексів створює чудові передумови для розвитку туризму та всієї туристичної індустрії в цілому.

2. Отже, у результаті проведеного аналізу можна зробити наступні висновки: клімат області визначається як помірно-континентальний, що створює сприятливі умови для рекреації, з теплою осінню, не надто спекотним літом та м'якою зимою.

3. Закарпатська область вражає своєю багатою водністю – 152 ріки в області з довжиною близько 10 км, такі як Піня, Ріка, Теремля, Веч, Синявка, Озерянка, Велика Уголька та інші.

4. Також важливо відзначити наявність мінеральних вод усіх бальнеологічних груп в Закарпатській області. У дослідженні була проведена

аналіз структури розташування мінеральних вод за видами зон в області. Подальший огляд охопив аналіз кількості туро-днів, проведених туристами в Закарпатській області, та обсяг наданих туристично-рекреаційних послуг. На підставі отриманих даних можна зазначити, що Закарпатська область на даний момент посідає друге місце в Карпатському регіоні за кількістю місць у колективних засобах розміщення. Однак важливо відзначити негативну тенденцію – спостерігається зменшення цього показника.

5. Отже, слід визначити, що цей регіон має унікальну комбінацію природних та культурних багатств, яка робить його привабливим для відвідувачів. Багатообразна ландшафтна краса, гірські хребти, мальовничі озера та річки, а також заповідні та природно-рекреаційні території створюють ідеальне середовище для активного та екологічно чистого відпочинку.

6. Проведено аналіз поточного стану туристично-рекреаційного комплексу в Закарпатській області, виявлено достатню кількість сприятливих умов для екологічного туризму у будь-який сезон року. Екологічні тури надають туристам можливість відпочити, насолодитися гірським повітрям, смакувати екологічно чисті страви місцевої кухні та насолоджуватися природою в чистих місцевостях. Найбільш перспективними для розвитку екологічного туризму в Закарпатті є гірські ландшафти, парки та різні курорти, які приваблюють туристів з різних країн. Для того, щоб рекреаційно-туристичні напрямки стали популярними, важливо розробити презентацію Закарпатської області як туристичного регіону на міжнародному рівні. Це можна досягти через участь у семінарах, виставках, конференціях та видання рекламної продукції. Такі заходи сприятимуть кращому розвитку туристичного бізнесу, збільшенню туристичних потоків в Закарпатті та підвищенню привабливості області не лише в Україні, а й у світі. Відкриття оновлених та комфортних готелів, зелених садиб та пансіонатів також сприятиме оживленню туристичного руху.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Сучасний стан туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області

Створення туристичного потенціалу в регіоні обумовлено можливістю ефективного використання туристичних ресурсів для організації та розвитку туристичної діяльності на конкретній території. Успішний розвиток суб'єктів туристичної індустрії та самого регіону визначатиметься здатністю суб'єктів туристичної діяльності ефективно використовувати туристичний потенціал. Туристично-рекреаційна сфера відіграє ключову роль у економіці країн і регіонів, сприяючи раціональному використанню та збереженню природно-екологічних, культурно-історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території [3, с.85].

Закарпатська область, розташована на заході України, є визначеним центром туризму та відпочинку завдяки своєму унікальному поєднанню природних крас, культурної спадщини та рекреаційних можливостей. За своїм туристично-рекреаційним потенціалом Закарпатська область, серед інших областей Західного регіону, займає друге місце, відстаючи лише від Львівської області. Ключовими факторами, які визначають це положення, є наявність гірської системи Східних (Українських) Карпат, комфортні кліматичні умови Закарпатської низовини, унікальні бальнеологічні ресурси, різноманіття флори і фауни, розвинена мережа транспортного сполучення та велика кількість історичних пам'яток архітектури та культури.

В регіоні розвинуті всі види рекреаційної діяльності, від санаторно-курортного лікування до відпочинку та різних видів туризму, що активно здійснюються протягом усього року. Завдяки сприятливим

природнорекреаційним факторам спостерігається значний розвиток туристичної сфери. Наявність великої кількості туристичних підприємств, розгалужена система закладів розміщення та харчування дозволяє привертати місцевих, вітчизняних та іноземних туристів для відпочинку та оздоровлення на території Закарпаття.

Також область відома середньовічними замками, унікальними сакральними пам'ятками та майстернями народних ремесел, які стають об'єктами підвищеного туристичного попиту. В регіоні швидко розвивається зелений туризм, із зростанням кількості приватних садиб. Власники не обмежуються лише наданням послуг розміщення та харчування, але також активно сприяють організації дозвілля та відпочинку. Наведені фактори створюють перспективи для подальшого розширення туристичної діяльності в цьому чарівному регіоні.

В межах Закарпатської області вчені [21, с. 45; 34] виокремили чотири рекреаційні регіони, кожен з яких відрізняється своєю унікальною організацією відпочинку, структурою рекреаційних ресурсів та особливостями їх використання:

- Північний (I),
- Західний (II),
- Центрально-Східний (III) та
- Південно-східний (IV) регіони[40].

У Північному та Центрально-Східному регіонах розташовані унікальні сакральні споруди XVII-XVIII століть, а останній спеціалізується на мінеральних водах та наявності багатьох бальнеологічних курортів. Західний регіон славиться різноманітними археологічними пам'ятками, такими як кургани та городища з VI до IV століть до н.е., а також давні замки XV-XIX століть. Південно-Східний регіон відрізняється привабливими спелеологічними ресурсами. У всіх цих регіонах є унікальні об'єкти природно-заповідного фонду, такі як Карпатський біосферний заповідник,

національні природні парки «Зачарований край» та «Синевир», Синевирське озеро, Долина нарцисів, ботанічні сади, заказники та інші природні пам'ятки.

Все вищевикладене акцентує значний туристичний потенціал та можливості розвитку економічного потенціалу Закарпаття. Інформацію про туристично-рекреаційні ресурси регіону можна знайти на рисунку 2.2.

Рис. 3.1. Туристично-рекреаційні ресурси Закарпаття

Джерело: складено автором за [70]

Отже, туристично-рекреаційні ресурси Закарпаття об'єднуються в різноманітні групи в залежності від їхніх характеристик і властивостей. Розглянемо ці ресурси за видами та властивостями, що визначають їхню привабливість для відвідувачів та туристів.

1. Економічні ресурси

- фінансові - помірне фінансове становище області, що впливає на доступність та економічну привабливість для туристів різних категорій.
- трудові - великий кадровий потенціал, що може використовуватися в різних галузях економіки та обслуговування туристів.

2. Природні ресурси

- кліматичні - гірський клімат робить регіон привабливим для відпочинку та туризму, зокрема влітку та взимку.
- пейзажні та екологічні - вражаючі природні краєвиди та екологічно чисте середовище.

3. Культурно-історичні ресурси - Закарпаття володіє багатою історією та культурною спадщиною, що створює можливості для екскурсій та пізнавального туризму.

4. Інфраструктурні ресурси - розвинута інженерна та туристична інфраструктура, яка сприяє комфортному відпочинку та перебуванню туристів.

Закарпаття має значні туристично-рекреаційні ресурси, об'єднуючи природні, історико-культурні та інфраструктурні аспекти, що робить його привабливим для широкого кола відвідувачів. Такий різноманітний пул ресурсів створює унікальні умови для розвитку туризму та рекреації в регіоні.

У даному регіоні розкриті практично всі аспекти рекреаційної сфери, охоплюючи широкий спектр від санаторно-курортного лікування до різних форм відпочинку та видів туризму, які активно розвиваються упродовж усього року. Динаміку туристичних потоків в Закарпатській області за період з 2003 по 2020 роки можна спостерігати на рис. 3.2.

Аналіз динаміки туристичних потоків в Закарпатській області вказує на те, що до світової кризи 2010 року спостерігався поступовий ріст туристичного потоку до регіону, а структура туристичних потоків до 2013 року визначалася переважанням внутрішнього туризму. Починаючи з 2013 року, кількість туристів, які скористалися послугами туристичних

підприємств, відчутно зменшилась, досягнувши мінімуму в 2016 році з 1810 осіб. Проте в 2020 році спостерігається різке підвищення кількості туристів, які скористалися послугами суб'єктів туристичної галузі, до 25348 осіб, що є на 73% більше порівняно з аналогічним показником 2019 року.

Рис. 3.2 Динаміка туристичних потоків у Закарпатській області за 2003-2020 роки

Джерело: [40]

Щодо потоків іноземних туристів, варто відзначити негативну тенденцію з 2013 року, коли кількість іноземних відвідувачів суттєво зменшилась. У той же час, кількість громадян України, які подорожують за кордон, продовжує зростати, досягнувши 75% зростання у 2018 році порівняно з 2013 роком. Однак спад у кількості іноземних туристів пов'язаний з їхнім страхом відвідувати Україну через конфлікт на сході країни [60, с.10].

Закарпатська область є важливим гравцем в туристичній галузі України. У 2020 році загальна кількість туристів, які скористалися послугами суб'єктів туристичної галузі в Україні, становила 4 557 447 осіб. В Закарпатті цей показник склав 25 348 осіб (0,6% від загальної кількості туристів в

Україні). У 2012 році кількість туристів в Україні становила 2 280 757 осіб, а в Закарпатті – 52 080 осіб (2,3% від загальної кількості). Проте спостерігається зменшення вагомості Закарпаття на туристичній мапі України, зниження від 2,3% до 0,6%.

У 2020 році кількість іноземних туристів, які відвідали Україну, склала 75 945 осіб, з них Закарпаття прийняло 183 особи (0,24% від загальної кількості іноземних туристів). У порівнянні з 2012 роком, коли Україну відвідали 335 835 іноземців, а Закарпаття прийняло 8425 осіб (2,5% від загальної кількості), спостерігається зменшення кількості іноземних туристів, що може бути пов'язане із війною на сході країни та анексією Криму [40].

Щодо туристів-громадян України, які виїжджали за кордон у 2020 році, їх було 4 024 703 особи, із них 18 907 осіб (0,5% від загальної кількості) з Закарпаття. У 2019 році загальна кількість громадян, які виїхали за кордон, становила 2 289 854 особи, а з Закарпаття виїхало 10 534 громадянина. Важливо відзначити, що в 2020 році кількість туристів-громадян України, які виїхали за кордон, зросла майже вдвічі порівняно з попереднім роком.

У 2020 році кількість внутрішніх туристів по всій Україні склала 456 799 осіб. У Закарпатській області цей показник становив 6258 осіб, що складає 1,4% від загальної кількості внутрішніх туристів. Порівняно з 2012 роком, коли в Україні відпочило 649 299 осіб, а в Закарпатті – 32 232 особи (5,0% від загальної кількості), відзначається зменшення кількості внутрішніх туристів [18].

3.2. Проблеми використання туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області

Використання туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області, хоча і є джерелом значного економічного піднесення та популярності, також стикається з рядом проблем, які вимагають уваги та вирішення.

Недостатня інфраструктура в Закарпатській області є серйозним викликом для розвитку туризму та затримує повний потенціал регіону. Низький рівень розвитку інфраструктури впливає на різні аспекти туристичного відпочинку та може негативно вплинути на задоволення та зручність відвідувачів. Транспортна недосяжність: Деякі райони області можуть бути віддаленими та погано досяжними транспортом. Відсутність зручного транспортного сполучення, зокрема, швидкого та зручного доступу до туристичних об'єктів та природних красивих місць, може обмежувати приїзд туристів.

Недостатня кількість готелів та інших місць для розміщення туристів може стати перешкодою для подорожуючих. Обмежені варіанти проживання можуть впливати на конкурентоспроможність області серед інших туристичних напрямків. Проблеми з електропостачанням можуть стати фактором, що ускладнює перебування туристів. Нестабільність електропостачання може вплинути на роботу готелів, а також призвести до тимчасових незручностей для гостей. Відсутність якісних та зручних туристичних маршрутів може призвести до труднощів у навігації для відвідувачів. Невідомість туристичних маршрутів може зменшити інтерес до екскурсій та відвідання пам'яток.

Для вирішення цих проблем необхідно інвестувати у розвиток туристичної інфраструктури, покращувати транспортне сполучення, створювати комфортні умови для проживання та відпочинку туристів. Тільки таким чином область зможе максимально використовувати свій потенціал для туристичного розвитку.

Екологічні проблеми, пов'язані з туризмом в Закарпатській області, є актуальними і вимагають уважного вирішення для збереження природних ресурсів та збалансованого туристичного розвитку.

Збільшений потік туристів часто веде до накопичення сміття та інших забруднень на природних об'єктах. Відсутність належної інфраструктури для відходів може сприяти негативному впливу на водні джерела, ліси та інші

екосистеми. Перевищення природної вмістимості туристичних об'єктів може призвести до надмірного тиску на природні ресурси. Наприклад, часте відвідування конкретних природних ландшафтів може викликати знищення рослинності та негативно впливати на тваринний світ.

Зростаючий туризм може призвести до неправильної експлуатації природних ресурсів, зокрема, лісів, водних резервуарів та інших природних багатств. Недбале використання цих ресурсів може призвести до їхнього виснаження та втрати екологічної рівноваги. Розбудова інфраструктури для туризму, включаючи шляхи, готелі та інші споруди, може порушувати природні середовища та житлові місця різноманітних видів. Це створює загрозу для біорізноманіття, зокрема, для рідкісних рослин та тварин.

Для подолання цих екологічних викликів необхідно впроваджувати екологічно збалансовані підходи до туристичного розвитку, зберігати та відновлювати екосистеми, інвестувати у системи відходів та попереджати перевищення природної вмістимості. Тільки таким чином можна забезпечити сталість та довгостроковий успіх туристичної галузі в регіоні.

Сезонний характер туризму в Закарпатті, хоча й приносить значний наплив відвідувачів у певні місяці, одночасно створює ряд проблем та викликів для стабільності та ефективності туристичної галузі в регіоні.

Залежність від сезонності може призвести до нестабільності доходів та фінансових труднощів для бізнесів у сфері туризму. У пік туристичного сезону компанії можуть зазнавати значних прибутків, але під час зимового або весняного спаду активності відвідувачів доходи можуть різко знижуватися. Наплив туристів у конкретні періоди може призводити до перенаселення, зокрема в житлових районах та на популярних туристичних маршрутах, що викликає не лише труднощі для місцевих мешканців, а й збільшує навантаження на інфраструктуру.

Збільшений попит на туристичні послуги у певний період може вимагати збільшення кількості робочих місць та залучення сезонного персоналу. Однак, зразкова кількість робочих місць може зменшуватися під

час тих періодів, коли туристичний рух зменшується. Багато інвестицій у туристичну інфраструктуру, таку як готелі, ресторани чи розважальні заклади, може залишатися малоефективними під час неактивних місяців, що призводить до необоротних втрат і обмежує розвиток галузі.

Сезонність ставить завдання перед бізнесами та місцевими владами щодо розробки стратегій для збалансованого та універсального туризму, який би включав в себе різні види туристичних послуг та заходів протягом року.

Окрім вищеперерахованих переваг, є ряд недоліків, які гальмують розвиток туристичної галузі регіону (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Аналіз недоліків та додаткових аспектів розвитку туристичного сектору в регіоні

Недоліки	Пояснення
1. Низька популярність туристичних об'єктів і відсутність системи просування	<ul style="list-style-type: none"> - Відсутність ефективного маркетингу та рекламної стратегії призводить до низької відомості про туристичні місця. - Потреба вдосконалити систему просування для залучення уваги туристів та підвищення їх інтересу.
2. Високий ступінь зношеності і низька якість більшої частини об'єктів розміщення	<ul style="list-style-type: none"> - Більшість існуючих об'єктів розміщення мають низьку якість та потребують ремонту. - Низька конкурентоспроможність через застарілу інфраструктуру може відлякати потенційних відвідувачів.
3. Нестача кваліфікованих кадрів і неконкурентоспроможна якість сервісу	<ul style="list-style-type: none"> - Брак кваліфікованих спеціалістів у сфері туризму та гостинності. - Сервіс недостатньо відповідає світовим стандартам, що може впливати на задоволення та інтерес туристів.

Складено автором за джерелом [40]

Для подолання цих викликів необхідно активно розвивати та просувати різноманітні туристичні продукти, спрямовані на різні аудиторії та сезони, інвестувати в розвиток інфраструктури та розробляти мережі робочих місць, що дозволить створити стабільний та різнобічний туристичний ринок в Закарпатті.

У досліджуваному регіоні існує кілька невирішених питань, які потребують уваги та негайного вирішення. По-перше, необхідно вдосконалити систему збору та обробки відходів. На сьогоднішній день велика кількість відходів залишається без належного управління, що може призвести до серйозних екологічних проблем у майбутньому. Потрібно впровадити ефективні технології переробки та використання відходів з метою зменшення негативного впливу на довкілля. Другим важливим аспектом є нестабільність в роботі енергетичних систем. Часті перебої у постачанні електроенергії можуть вплинути на життя місцевих мешканців та роботу підприємств. Необхідно вдосконалити енергетичну інфраструктуру та розглянути можливості використання альтернативних джерел енергії [4, с.77].

Крім того, триває проблема доступу до якісної освіти та медичних послуг в окремих районах регіону. Необхідно розвивати та удосконалювати освітні та медичні установи, а також забезпечити їхню рівномірну доступність для всіх мешканців. Загалом, вирішення цих питань вимагає комплексного підходу та співпраці між владою, громадськістю та підприємствами з метою створення стабільного та екологічно безпечного житла для наших мешканців.

3.3. Перспективи використання туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області

Розширення мережі туристичної інфраструктури в Закарпатській області, вдосконалення та організація туристичних маршрутів, підвищення

інформаційної освіченості відвідувачів про туристичні можливості регіону через онлайн ресурси та проведення широкомасштабних туристичних заходів сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності в галузі туризму і рекреації. Для привертання більшої кількості туристів вже існують різноманітні гастрономічні і культурні фестивалі та свята.

- «Червоне вино» (м. Мукачево),
- «Огинь і м'ясо» (м. Мукачево),
- «Фестиваль Бограчу» (с. Косино, Берегівський р-н),
- «Гуцульська бриндзя» (м. Рахів),
- «Угочанська лоза» (м. Виноградів),
- «Берлибашський бануш» (с. Костилівка, Рахівський рн),
Закарпатський фестиваль пряників (м. Ужгород),
- «Срібний Татош 2017» (с. Чинадієво, Мукачівський рн),
- Історична реконструкція весілля Ілони Зріні і Імре Текелі (замок «Паланок, м.Мукачево),
- Свято меду (м. Мукачево),
- Парад наречених (м. Ужгород) тощо.

Проте це лише початкові заходи, які сприяють покращенню якості етнографічного туризму і не мають впливу на збільшення обсягів інвестицій у туристичну галузь Закарпаття зі сторони держави чи великих туристичних компаній. Щодо культурно-етнічних ресурсів, їх важливість не повинна бути недооціненою, оскільки вони мають значний потенціал і можуть відігравати важливу роль як доповнення до природно-туристичних ресурсів, що в свою чергу підвищить конкурентоспроможність туристичної пропозиції [14, с. 28].

Основні заходи, спрямовані на створення умов для ефективної маркетингової та інформаційної політики для підтримки регіонального та національного туристичного продукту на внутрішніх та міжнародних туристичних ринках, збільшення туристичних потоків та підвищення надходжень від туристичної діяльності до бюджетів усіх рівнів включають:

- удосконалення системи управління підприємствами туристичної сфери.
- підвищення професійного рівня працівників туристично-рекреаційної сфери.
- будівництво об'єктів туристичної інфраструктури (туристичного кемпінгу, туристичних стоянок вздовж туристичних шляхів).

Зазначені заходи, проте, мають виразний декларативний характер. Для ефективного розв'язання існуючих проблем пропонується почати з створення сучасної системи управління туристично-рекреаційним комплексом області. Запропонованою структурою та завданнями діяльності управління туризму обласної державної адміністрації можливо створити конкурентоспроможний туристичний продукт.

Важливо забезпечити консолідацію зусиль влади, бізнесу та громадськості для створення ефективної моделі управління та створення сприятливих економіко-правових та організаційних умов для повернення вітчизняних та іноземних інвестицій в туристично-рекреаційну сферу регіону.

Управління туризму обласної державної адміністрації має стати ключовим інструментом для ідентифікації проблем та розробки стратегічних та оперативних шляхів їх вирішення. Подальші дослідження рекомендується спрямовувати на конкретизацію можливих шляхів вирішення названих проблем туристично-рекреаційного комплексу Закарпаття.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз природно-ресурсного та рекреаційно-туристичного потенціалу Закарпатської області виявив різноманітність природних багатств, що створює ідеальні умови для розвитку туризму в цьому регіоні. Закарпаття володіє унікальним комплексом природних ресурсів, які включають гірські ландшафти, численні ріки та озера, термальні джерела та багатий біорізноманітний світ. Важливим елементом природно-ресурсного

потенціалу є Карпатський біосферний заповідник, що є джерелом численних туристичних атракцій, включаючи високогірні вершини, праліси та унікальні природні явища. Регіон пропонує різноманітні рекреаційні можливості, такі як термальні курорти, ландшафтні заповідники, екологічні маршрути та рекреаційні зони.

2. Слід відзначити, що сучасні проблеми в туристичній інфраструктурі Закарпаття включають ряд важливих аспектів: негативний імідж України в загальному контексті відпочинку на даній території; відсутність ефективної рекламної кампанії; транспортні труднощі, пов'язані із приїздом в Україну та пересуванням вздовж її території; проблеми візового характеру; недостатній рівень розвитку інфраструктури та якості продукції та послуг; недоліки в нормативно-правовій базі, регулюючій рекреаційну діяльність; та непридатний клімат для інвестування.

3. Обґрунтовано напрями вдосконалення розвитку рекреаційно-туристичних дестинацій Закарпаття. Забезпечення високих стандартів і норм безпеки на активних туристичних маршрутах вимагає комплексного підходу до їх вирішення. З одного боку, це вимагає підвищення загальної культури туристів та популяризації безпеки та культури безпечних маршрутів. Це досягається шляхом вдосконалення інформаційного забезпечення, зокрема: видання спеціальної методичної літератури з техніки проходження маршрутів; проведення бесід та інструктажів з туристами з питань екологічної безпеки; розроблення картографічного та інформаційного матеріалу, що відображає можливі перешкоди, марковані маршрути, укриття, а також пункти медичного обслуговування.

РОЗДІЛ 4

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ГЕОГРАФІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Використання матеріалів магістерської роботи при викладанні географії та організації туристичної діяльності вкрай актуальний та перспективний напрямок в навчальному процесі. Завдяки використанню результатів дослідження, проведеного в рамках магістерської програми, викладачі та учні можуть збагатити свої знання, отримати важливі практичні вміння та долучити інноваційний підхід до вивчення тем географії та туризму.

Використання дослідження «Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпаття» у викладанні географії є важливим етапом в підготовці студентів та розвитку у них комплексного розуміння географічного об'єкту та його взаємозв'язку з туристичною сферою. Наведені нижче аспекти відображають важливість використання цього дослідження в навчальному процесі.

– Інтеграція з іншими розділами географії. Дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпаття може бути зв'язуючим елементом між різними розділами географії. Воно дозволяє школярам розглядати не лише фізичні та природні аспекти регіону, але і його економічні, соціокультурні та екологічні характеристики.

– Формування географічних компетенцій. Робота з дослідженням сприяє формуванню у студентів географічних компетенцій, таких як аналіз карт, робота з географічними інформаційними системами, інтерпретація географічних даних та вміння розуміти взаємозв'язки між географічними об'єктами.

– Розвиток професійних навичок. Вивчення дослідження сприяє розвитку навичок обробки та аналізу географічної інформації, ведення

польових досліджень, використання сучасних географічних методів та інструментів.

– Взаємодія з практичністю. Дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпаття може надати школярам можливість взаємодії з практикою. Вони можуть вивчати та порівнювати теоретичні знання з реальними даними, що допомагає усвідомити конкретні аспекти географічного простору.

– Стимулювання інтересу. Робота з актуальним та зацікавлюючим дослідженням може стимулювати інтерес студентів до предмету, забезпечуючи їхню активність та бажання вивчати географію як складну та захоплюючу науку.

– Оновлення програми. Використання дослідження викладацьким колективом може побути основою для оновлення навчальної програми, впровадження сучасних методів викладання та врахування актуальних тенденцій у галузі географії та туризму [33, с. 77].

При викладанні географії та використанні дослідження «Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпаття» можна реалізувати різноманітні практичні завдання та проекти для школярів. Одним із практичних прикладів може бути створення школярами географічного туристичного маршруту по Закарпаттю, використовуючи отримані дані та знання з дослідження.

Практичне завдання: Географічний туристичний маршрут «Природа та культура Закарпаття»

Мета: створити географічний туристичний маршрут, який би об'єднав природні та культурні ресурси Закарпаття, використовуючи дані дослідження «Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпаття».

Кроки:

– Аналіз дослідження

Учні аналізують результати дослідження та визначають ключові природні та культурні ресурси регіону.

– Вибір маршрутів.

З урахуванням отриманих даних та особливостей регіону, учні вибирають маршрути, які включають в себе природні пам'ятки (гірські хребти, ліси, водоспади) та культурні об'єкти (музеї, церкви, історичні пам'ятки).

– Створення інформаційних матеріалів

Учні готують інформаційні матеріали для кожного пункту маршруту, включаючи історію, географічні особливості, цікаві факти та фотографії.

– Віртуальний тур

Використовуючи сучасні технології, учні створюють віртуальний тур, який можна переглядати онлайн. Це може бути презентація, відеоматеріали або інтерактивна карта.

– Презентація та обговорення

Учні презентують свої географічні туристичні маршрути класу. Обговорюються особливості кожного маршруту, вибрані ресурси та їхнє значення для туристичного розвитку регіону.

Таке практичне завдання дозволяє школярам застосувати теоретичні знання, розвиває їхні аналітичні та творчі навички, а також сприяє поглибленню їхнього розуміння географічних особливостей та потенціалу регіону в контексті туризму [35, с. 77].

Наведемо й інші приклади використання дослідження «Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпаття» при викладанні географії:

– Аналіз туристичних маршрутів. Учні вивчають рекреаційні та туристичні маршрути Закарпаття, використовуючи результати дослідження. Вони аналізують маршрути з географічного погляду, визначаючи їхні особливості, взаємозв'язок з природними ландшафтами та потенційні переваги для туристів, які обирають цей регіон для відпочинку.

– Порівняльний аналіз природних ресурсів. Учні порівнюють природні ресурси Закарпаття з іншими регіонами, вивчаючи їхні переваги та неповторність. Це дозволяє розуміти, чому Закарпаття привертає туристів і як його природні ресурси формують туристичний потенціал.

– Моделювання туристичних трас. Учні використовують географічні дані з дослідження для моделювання нових туристичних трас або вдосконалення існуючих. Вони розробляють маршрути, які максимально використовують природні красиві місця та культурні пам'ятки.

– Екологічні аспекти туризму. Учні досліджують екологічні впливи туризму на регіон та визначають можливості для збалансованого та екологічно безпечного туризму. Вони розробляють рекомендації для збереження природи та довкілля в контексті туристичної діяльності.

– Географічний маркетинг туристичних ресурсів. Учні вивчають основи маркетингу та реклами туристичних ресурсів Закарпаття. Вони розробляють презентації та рекламні матеріали, використовуючи географічні особливості регіону для привертання туристів [52, с. 77].

Шкільна географія є важливою галуззю освіти, яка спрямована на вивчення землі, її фізичних ознак, клімату, природних ресурсів та вивчення географічних процесів. У шкільній програмі вивчаються різні аспекти географії, включаючи фізичну, економічну, соціальну та політичну географію. Уроки географії надають учням можливість розуміти різноманітні аспекти світу, в якому вони живуть, та взаємозв'язки між людьми та природою [50].

Зростання інтересу до географічних дисциплін та туристичної галузі вимагає від викладачів високого рівня підготовки та використання сучасних підходів у навчанні. Використання матеріалів магістерської роботи є ключовим елементом оновлення програм та методик викладання, адже вони відображають новітні тенденції та високий рівень наукових досліджень [54, с.55].

Організації, що займаються туризмом, можуть використовувати отримані дані для різноманітних цілей.

По-перше, важливо використовувати цю інформацію в маркетингових стратегіях та рекламних кампаніях. Розробка туристичних пакетів із

врахуванням унікальних можливостей регіону та створення привабливих рекламних матеріалів сприятиме залученню більше туристів.

По-друге, дослідження може слугувати основою для інфраструктурного розвитку. Аналіз потреб у нових туристичних об'єктах та послугах дозволить ефективно планувати та реалізовувати проекти, що відповідають очікуванням відвідувачів.

Третій аспект стосується самої туристичної діяльності. Розробка цікавих маршрутів, екскурсій та тестування та вдосконалення туристичних послуг на підставі отриманих даних сприятиме задоволенню клієнтів та підвищенню їхньої лояльності.

Крім того, дослідження може сприяти розвитку екологічного туризму. Спрямування на збереження природи та розробка турів із підвищеним екологічним усвідомленням стають актуальними в контексті сучасних тенденцій.

Організації також можуть використовувати знання для організації освітніх та культурних заходів для туристів, що сприятиме культурному обміну та підвищить інтерес до місцевих традицій [50, с. 74].

Нарешті, наявність даних про туристичний ринок регіону дозволить організаціям ефективніше моніторити зміни в попиті та конкурентоспроможності, що сприятиме прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Узагальнюючи, дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпатської області відкриває широкі можливості для розвитку та вдосконалення туристичної галузі в регіоні.

Висновки до розділу 4

1. Дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпатської області має великий потенціал для інтеграції в географічну освіту в школах та розробки туристичних маршрутів. Вивчення цього регіону може стати основою для розширення знань учнів про географічні особливості, природні ресурси, культурні аспекти та економічний потенціал даного територіального об'єкта. У шкільному навчанні географії, використання результатів дослідження може допомогти учням краще розуміти взаємозв'язок між природним середовищем та розвитком туризму. Це також відкриває можливості для вивчення питань сталого розвитку, охорони природи та соціокультурного взаємодії на прикладі конкретного регіону.

2. Щодо побудови туристичних маршрутів, дослідження рекреаційних та туристичних ресурсів Закарпаття дозволяє ідентифікувати ключові атракції та місцевості, які можна включити до маршрутів для туристів. Це сприяє створенню цікавих та різноманітних маршрутів, які охоплюють як природні, так і культурні аспекти регіону. Загальне використання результатів дослідження в навчальному процесі та туристичній діяльності сприяє глибокому розумінню та апробації здобутих знань, розвиває туристичну індустрію регіону та сприяє розширенню географічних уявлень стосовно території Закарпаття.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети та завдань, визначених у вступі дослідження, можна зробити наступні висновки.

1. Визначено, що туристичні ресурси – це різноманітні природні, культурні, історичні та інші складові, які визначають та впливають на привабливість конкретного регіону чи місцевості для відвідувачів. Такі ресурси становлять основу для розвитку туризму та рекреації, привертаючи туристів своєю унікальністю та можливістю задоволення їхніх потреб у відпочинку, розвагах, освіті та інших видовищах життя. Туристичні ресурси включають культурні пам'ятки, рекреаційні зони, інфраструктуру та інші елементи, які формують позитивний імідж та привабливість місцевості для туристів.

2. Проаналізована класифікація туристичних ресурсів, яка виконує важливу функцію у створенні бази для розробки та впровадження стратегій приваблення туристів та раціонального використання рекреаційного потенціалу. Аналіз різних видів туристичних ресурсів, таких як природні, культурні, архітектурні, рекреаційні та інші, дозволяє визначити їхню вагомість та взаємодію, що є важливим для розробки інтегрованих та збалансованих підходів до туристичного розвитку.

3. Аналіз природно-ресурсного та рекреаційно-туристичного потенціалу Закарпатської області вказує на розмаїття та багатство природних ресурсів області, що відкриває величезні перспективи для розвитку туризму. Гірський ландшафт, річки, озера та ліси створюють унікальне середовище для відпочинку та рекреації на Закарпатті. Наявність різноманітного біорізноманіття та унікальних природних об'єктів визначає високий потенціал для розвитку екотуризму та природничих видів відпочинку. Крім того, розгалужена інфраструктура для відпочинку, наявність курортів і місць

для активного відпочинку підкреслюють рекреаційно-туристичний потенціал області.

4. Аналіз природно-ресурсного та рекреаційно-туристичного потенціалу Закарпатської області виявив різноманітність природних багатств, що створює ідеальні умови для розвитку туризму в цьому регіоні. Закарпаття володіє унікальним комплексом природних ресурсів, які включають гірські ландшафти, численні ріки та озера, термальні джерела та багатий біорізноманітний світ. Українські Карпати є складовою Карпатської гірської системи, охоплюючи шість європейських країн. Гори простягаються від північного заходу до південного сходу, збільшуючи висоту та крутість схилів у цьому напрямку.

5. Встановлено, що по території Закарпаття пролягає розмаїтий комплекс туристичних маршрутів, включаючи гірські, водні, пішохідні, велосипедні та автомобільні маршрути. Регіон відрізняється не лише унікальними природними можливостями, але й надзвичайною культурно-історичною спадщиною. Значний потенціал для розвитку молодіжного, сімейного та різноманітних видів туризму, таких як спортивний, екотуризм, пригодницький, релігійний, конференц-туризм, тематичний та індивідуальний пізнавальний туризм.

5. Визначено, що Закарпатська область є найбільш перспективною рекреаційною зоною Європи, адже тут можливе круглорічне обслуговування туристів. Туризм у Закарпатті має важливе значення, як об'єднання сучасної інфраструктури з унікальними історичними й культурними аспектами. Закарпаття володіє всім необхідним для розвитку сучасної туристичної індустрії. Оскільки туризм є однією з найбільш інтенсивних і стабільних галузей світового господарства, важливе значення приділяється підвищенню якості рекреаційно-туристичних послуг на світовому рівні та розширенню інфраструктури. Покращення якості послуг та їхня диверсифікація сприятимуть привертанню іноземних туристів, підвищать їхню відвідуваність регіону та сприяють виходу на світовий ринок рекреаційно-

туристичних послуг. Такий розвиток сприятиме розвитку в'їзного туризму, який є одним із пріоритетних напрямків турбізнесу.

6. Проведений аналіз природно-антропогенних туристичних ресурсів Закарпатської області свідчить про непередбачені можливості та виклики, що стоять перед цим регіоном. Закарпаття, як природний та культурний амальгамаційний центр, має потенціал стати одним із провідних туристичних напрямків. Вирішення існуючих викликів та ефективне використання потенціалу цього регіону можуть визначити його подальший успіх у туристичній галузі.

7. Дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпатської області може бути важливим інструментом для викладання географії в школах у 6-9 класах та побудови туристичних маршрутів. Заняття можуть включати вивчення географічних особливостей регіону, його природних резервів, біорізноманіття, топографії та історії розвитку туризму. Такий підхід не тільки сприятиме розумінню географічних концепцій, а й заохотить учнів до вивчення та захоплення власною країною. Інформація про рекреаційні та туристичні можливості Закарпаття, отримана з дослідження, може слугувати базою для розробки туристичних маршрутів. Туристичні агентства та місцеві органи можуть використовувати ці дані для створення цікавих та різноманітних маршрутів, які включають природні парки, культурні пам'ятки, гірські ландшафти та інші атракції.

У цілому, вивчення рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпатської області може використовуватися як невичерпне джерело знань для освітніх та туристичних цілей, сприяючи розвитку як географічної освіти, так і туристичної привабливості регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангелко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. Український соціум. 2014. № 2. С. 71-79.
2. Байцар А. П. Верхня межа лісу в ландшафтах Українських Карпат, її охорона та оптимізація/ Вісник Львів. ун-ту серія географ. Вип. 45. Львів, 2014. С. 15-19.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування. К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. 395 с.
4. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2015. 400 с.
5. Биркович В. І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні. Стратегічні пріоритети. 2014. №. 4(5). С. 157-163.
6. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2006. 288 с.
7. Варакута О. М. Методика навчання географії (курс лекцій): Навчальний посібник. Переробл. і доповн. Тернопіль: Тайп, 2017. 170 с.
8. Гобела В. В. Огляд економічних, соціальних та екологічних загроз Карпатському регіону/Науковий вісник НЛТУ України. 2017. Випуск 20. С.81-87.
9. Гудзь П. В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: Автореферат дис... д.е.н.: 08.10.01. Донецьк, 2013. 36 с.
10. Гаман П. І. Формування механізмів прискореного інноваційного розвитку рекреаційного потенціалу Карпатського регіону України. Економіка та держава. 2018. С. 82-83.

11. Гобела В. В. Огляд економічних, соціальних та екологічних загроз Карпатському регіону. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.13. С. 81-87.
12. Голод А.П. Екологічна безпека туризму в регіоні: суть та шляхи забезпечення/ Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.03. С. 84-88.
13. Гілецький Й. Р. Географія Українських Карпат: лекції з курсу «Фізична географія України». 2017. 177 с.
14. Гренджі А. М. Кліматичні рекреаційні ресурси Закарпаття. Збірник наукових праць студентів географічного факультету. Ужгород, 2020. С. 26-29.
15. Гавриш І.В. Географія: експеримент. навч. посібник. (Зошит з друкованою основою). 7 кл. Ч. 5. Харків: Інтеллект України, 2017. 56 с.
16. Денисенко Я.В. Реалізація професійної педагогічної майстерності викладачів географів у процесі навчання. Засоби навчальної та науководослідної роботи: [зб. наук. пр.] Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. Х.: Вид. група «Основа». 2009. Вип. 31. С. 50-55.
17. Денисенко Я. Навчальна програма спецкурсу «Викладання географічних дисциплін у вищих навчальних закладах: історико-педагогічний аспект». Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2012. 32 с.
18. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
19. Досвід формування та реалізації стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року за участю громади. За ред. С. Слава, В. Гоблик, М. Попадинець, О. Лукша, О. Станкевич, Л. Грицак; за ред. С. С. Слави, В. В. Гоблика, М. А. Попадинець. К.: «К.І.С.», 2010. 144 с.
20. Жученко В. Б Розвиток туристсько-рекреаційної діяльності на Україні: передумови та перспективи. Регіональні перспективи. 2015. №1 (14). С. 45-51.
21. Жученко В. Б. Стратегічні проблеми розвитку рекреаційно-туристичного комплексу України. Економіка України. 2018. № 1. С 174-180.

22. Жук І. З. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичного бізнесу в Україні. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія Міжнародні відносини. 2015. Вип. 24. С. 71-76.
23. Жук І. З. Актуальні проблеми та перспективи управління туристичною індустрією в Україні. Актуальні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні: теорія і практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К., 2015. С. 68-70.
24. Зінько Ю.В. Сільський туризм: Навч. Посібник. К. Знання, 2006. 271с.
25. Іванов Є. Ландшафти гірночно-промислових територій. Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 334 с.
26. Компетентнісне навчання та викладання географії у системі неперервної педагогічної освіти: кол. монографія / [авт. кол.: Л. П. Вішнікіна, А. А. Шуканова, О. А. Федій, С. П. Сарнавський та інші.]; за наук. ред. д-ра пед. наук Л. П. Вішнікіної. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 265 с.
27. Краснова Ю. А., Антонова А. В. Поняття та юридичні ознаки туризму в Україні. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2018. Вип. 197. Ч. 3. С. 132-140.
28. Киртич Л.П. Курортно-рекреаційне зонування Закарпаття. Матеріали Міжнародного конгресу «Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку». Трускавець. 2000. С.206-209.
29. Кравців В. С., Євдокименко В. К., Габрель М. М., Копач М. В. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації. Чернівці: Прут, 2015. 71 с.
30. Курортні ресурси України. За ред. М.С. Лободи. К.: ТАМЕД, 2015. 344 с.
31. Курортно-рекреаційні зони Закарпаття. Довідник 2000. НПО «Реабілітація». Ужгород, 2000. 235 с.

32. Кравців, В. С. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації. Чернівці: Прут, 2015. 72 с.
33. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі. За заг. ред. д-ра пед. наук О.М. Топузова та канд. пед. наук О.Ф. Надтоки. К.: ТОВ "КОНВІ ПРІНТ", 2018. 56 с.
34. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2017. 415 с.
35. Лаврук М. М. Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів: навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 136 с.
36. Мілашовська, О. І. Перспективні напрями активізації розвитку туризму в Закарпатській області. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип.23.3. С. 121-127.
37. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 2017. 259 с.
38. Молнар О.С. Оцінка наявного туристично-рекреаційного потенціалу рекреаційних зон Закарпаття. Екологічний вісник. 2008. № 7. С. 24-29.
39. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
40. Офіційний сайт Закарпатської обласної державної адміністрації. Обласний комітет з економічних реформ. Програма створення Наукового парку «Ужгородський національний університет. URL: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/5180.htm>.
41. Орленко О. Значення туризму в розвитку національної та світової економіки. Інфраструктура ринку. 2016. № 2. С. 84-88.
42. Про туризм: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
43. Про курорти: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/583-2002-%D0%BF>

44. Про схвалення стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження КМУ від 16.03. 2017 № 168-р. База даних «Урядовий портал». КМ України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>

45. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>

46. Пестушко В. М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи. Географія та основи економіки. 2015. № 7. С. 257 -265.

47. Папш, В. В. Вплив індустрії туризму на соціально-економічний розвиток регіону (на прикладі Закарпатської області). Сталий розвиток економіки. 2015. № 3. С. 138-146.

48. Туризм. Бакалаврський курс: навчальний посібник. За загальною редакцією д.е.н., проф. В. В. Папш. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2016. 524 с

49. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму; Ніжинський держ. педагогічний ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин: Видавництво НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2014. 264 с.

50. Слюта А.М.Методика навчання географії. Навчально-методичний посібник для студентів ЗВО спеціальності 014 Середня освіта (Географія). Чернігів: Десна Поліграф, 2021. 248 с.

51. Самойленко В.М. Викладання дидактики географії: Навчальний посібник. К.: ДП “Прінт Сервіс”, 2016. 240 с.

52. Самойленко В.М. Дидактика географії: Монографія. За ред. В.М. Самойленко, О.М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, О.Ф. Надтока, І.О. Діброва. К.: Педагогічна думка, 2014. 586 с.

53. Самойленко В.М. Методика навчання географії: Навчальний посібник-практикум. Полтава: ПП Шевченко, 2014. 190 с.

54. Самойленко В.М. Навчання географії: Понятійно-термінологічний словник (з грифом МОН України). К.: Ніка-Центр, 2015. 352 с
55. Сучасний стан законодавчого забезпечення туризму в Україні: проблеми та шляхи вирішення: Звернення учасників Всеукраїнських громадських слухань. Туристична Асоціація України. URL: <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=322>.
56. Стеченко Д. М. Передумови і напрямки формування туристичного ринку України. Туризм: теорія і практика. 2015. № 1. С. 5-11.
57. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія Т. І. Ткаченко, С.В. Мельниченко, М.Г. Бойко та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2010. 596 с.
58. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії: підручник. К.: Картографія, 2012. 512 с.
59. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. К.: Київський національний торгово-економічний університет, 2016. 537. с.
60. Туболець І. І. Чинники формування інвестиційної привабливості регіону. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 20. С. 9-11.
61. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство. Консенсус-прогноз : бачення постпандемічного розвитку у 2020–2024 рр. очима експертів та молоді. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Представництво ЮНІСЕФ в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/consensus-report>
62. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 312 с.
63. Холловой Дж.К. Туристический бизнес; пер. с 7-го англ. изд. К.: Знання, 2017. 798 с.
64. Шупік Б. В. Зарубіжний досвід у регулюванні туризму. Держава та регіони. 2018. 1. С. 200-207.

65. Шуплат О. М. Роль публічно-приватного партнерства у залученні фінансових ресурсів у сферу туризму. Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку: зб. матеріалів I Всеукр. наук.-прак. конф. (Київ, 22 червня 2016 р.). К.: КНЕУ, 2016. С. 345-348.

66. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011. Beyond the Downturn. World Economic Forum. Geneva, Switzerland 2011. World Economic Forum, 2020. 531 p.

67. Tourism 2020 Vision. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284404667>

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристики основних річок Закарпаття та їхні басейни

Річка	Довжина (км)	Площа басейну (км ²)	Характеристики	Гідрологічні параметри	Живлення
Біла Тиса	28	489	Утворюється злиттям Стоговця і Банзатула на пд. сх. схилах Чорногорського хребта.	Широкі річища, пороги і бистрини. П-10 м/км. Річище укріплене на окремих ділянках.	Змішане з переважанням дощового. Замерзає рідко
Боржава	106	1360	Бере початок з джерел з-під г. Стій	Гірський характер. Звивисте річище, укріплене де-небудь.	Від 10 до 293 м ³ /с. Замерзає. Є дамби
Латориця	191	7680	Перетинає території України та Угорщини. Своєрідне розташування.	Різноманітна течія від 80 до 0,2 м/км.	Мішане з переважанням дощового.
Теребля	91	750	Утворюється злиттям Розтоку і Ріки на пд. схилах Горган.	Змішане живлення. Ширина від 15 до 54 м. П-9,3 м/км	Мішане з переважанням дощового.
Тересва	56	1220	Утворюється злиттям Брустурянки і Мокрянки біля с. Усть-Чорна.	Гірський характер. Річище подекуди укріплене.	Мішане з переважанням дощового. При березі є млини та ГЕС.
Тиса	966	153000	Утворюється при злитті Білої і Чорної Тиси на північ від м. Рахова.	Знаходиться на території Угорщини, частково тече по кордону України з Румунією.	Велика довжина та велика площа басейну

Складено автором за джерелом [40]